

MASSA COMMUNICATIE

VI/4

1978

Inhoud nr. 4, jaargang 6, 1978

Dr. J. H. J. van den Heuvel

Problemen van internationale communicatie (p. 109)

SYMPOSIUM VIEWDATA EN TELETEKST IN NEDERLAND:

Drs. R. E. M. Asselbergs

Verslag van een forumdiscussie (p. 124)

Gemeenschappelijke nota NOS/NDP (p. 133)

Kroniek

- 9e wereldcongres van de sociologie, Uppsala (p. 142)
- 11e congres IAMCR, Warschau (p. 143)
- SOM begrijpelijkheidscommissie (1975-1978 (p. 144)
- SOM seminar (p. 148)

COMMUNICATIE

TIJDSCHRIFT VOOR MASSAMEDIA EN CULTUUR

is een driemaandelijks tijdschrift, uitgegeven door het Centrum voor Communicatiewetenschappen van de Katholieke Universiteit te Leuven (België), met volgende rubrieken:

- Wetenschappelijke en/of artikels van blijvend belang
- Licentiaatthesissen
- Feiten uit de mediawereld
- Literatuur
- Overzicht van boeken en tijdschriften

De abonnementsprijs bedraagt 200 Fr. (studenten 100 Fr.), over te schrijven op postrekening 890 van de Kredietbank te Leuven, voor rekening nr. 431-0370171-86 van de K.U. Leuven, Centrum voor Communicatiewetenschappen, Leuven.

Voor Nederland kan men ook per giro overschrijven op deze postrekening 890 (vermelden: abonnement Communicatie 1978).

HANS VAN DEN HEUVEL

PROBLEMEN VAN INTERNATIONALE COMMUNICATIE MET BIJZONDERE AANDACHT VOOR DE POSITIE VAN DE ONTWIKKELINGSLANDEN*

– INLEIDING –

Tijdens de 19e Algemene Conferentie van de Unesco (Nairobi, 25 oktober-30 november 1976) kwam een ontwerp-verklaring ter tafel over "fundamentele principes met betrekking tot het gebruik van de massamedia bij het versterken van de vrede en het internationaal begrip en bij het bestrijden van oorlogspropaganda, racisme en apartheid".¹⁾ Deze ontwerp-verklaring was voorbereid tijdens een intergouvernementele vergadering van deskundigen die in december 1975 in Parijs plaatsvond. De negen landen van de Europese Gemeenschap en een aantal andere westerse landen hadden deze vergadering evenwel voortijdig verlaten uit protest tegen het feit dat in de tekst gerefereerd werd aan resolutie 3379 van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waarin het zionisme als een vorm van racisme wordt beschouwd, en omdat de tekst voor hen onaanvaardbaar was door de rol die daarin aan de Staat ten opzichte van de massamedia werd toegekend ("States are responsible for the activities in the international sphere of all mass media under their jurisdiction").²⁾

In zijn rede bij de opening van de 19e Algemene Conferentie van de Unesco had de directeur-generaal van deze organisatie, Amadou-Mahtar M'Bow, zich reeds afgevraagd of de ontwerp-verklaring wel geheel in overeenstemming was met artikel I van de Constitutie van de Unesco³⁾ en met artikel 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.⁴⁾ Tijdens deze Algemene Conferentie tekenden zich ten aanzien van de ontwerp-verklaring drie hoofdstromingen af.

Eerzijds werd de ontwerp-verklaring door de Westerse landen, vele Latijns-Amerikaanse landen en door Japan in haar geheel verworpen met een beroep op de persvrijheid, waarbij elke vorm van preventieve censuur onaanvaardbaar werd geacht. Bij deze groep behoorde de Nederlandse delegatie die bij monde van haar voorzitter, mevr. dr. M. A. M. Klompé, namens de negen landen van de Europese Gemeenschap in een interventie de ontwerp-verklaring als volstrekt onaanvaardbaar bestempelde en aankondigde bijgevolg niet aan een inhoudelijk debat daarover te zullen deelnemen. Vervolgens drong een andere groep van delegaties, voornamelijk bestaande uit Oost-europese landen, aan op

* Inleidend hoofdstuk uit het verslag, dat binnenkort bij de Staatsuitgeverij verschijnt, van een colloquium dat onder dezelfde titel door de Nationale Unesco Commissie Nederland op 18 en 19 mei 1978 in Noordwijkerhout werd georganiseerd. Dit colloquium werd gehouden met het oog op de 20e tweejaarlijkse Algemene Conferentie van de Unesco die dit najaar in Parijs plaatsvindt.

aanvaarding van de ontwerp-verklaring. Deze werd door hen gezien als een zaak van internationale ethiek, met name wat betreft de versterking van de vrede en de bestrijding van oorlogspropaganda, racisme en apartheid. Daarbij gaven deze delegaties te kennen dat zij bereid waren het zozeer omstreden artikel XII van het ontwerp te laten amenderen.⁵⁾ Een derde groepering van landen, vooral bestaande uit Afrikaanse en Aziatische ontwikkelingslanden, die zich wel voorstander van een verklaring over dit onderwerp betoonde maar zich niet voldoende met het ontwerp kon verenigen, pleitte voor uitstel van behandeling teneinde een nieuwe tekst te laten ontwerpen die meer kans op het bereiken van consensus zou bieden. In een resolutie, die zonder stemming werd aangenomen, werd de directeur-generaal van de Unesco uitgenodigd verdere consultaties te houden, teneinde een nieuwe ontwerp-verklaring op te stellen die de grootst mogelijke mate van overeenstemming zou kunnen krijgen. Deze ontwerp-verklaring ("as well as any other proposal he might formulate") zou door de directeur-generaal eind 1977 of begin 1978 aan de lidstaten moeten worden voorgelegd. De heer S. de Gorter, lid van de Nederlandse delegatie en destijds permanent vertegenwoordiger van Nederland bij de Unesco in Parijs, legde namens ons land een verklaring af waarin tevredenheid met dit resultaat werd uitgesproken.⁶⁾

– HET BEGRIP "FREE FLOW OF INFORMATION" –

Tijdens de 19e Algemene Conferentie werd ook gesproken over het nauw met de strekking van de ontwerp-verklaring verwante recht op vrijheid van informatievoorziening ("the free flow of information") en vooral over de onevenwichtigheid in de internationale informatievoorziening.

In de eerste Algemene Vergadering van de Verenigde Naties verscheen het begrip "free flow" in een voorstel waarin er op gewezen werd "that it is the urgent duty of the Organization . . . to ensure the establishment, the functioning and the flow of a free press throughout the entire world". De "free flow of information" werd, zoals we gezien hebben, ook opgenomen in de Constitutie van de Unesco die op 16 november 1945 werd goedgekeurd, waarbij deze organisatie tot taak kreeg . . . "collaborate in the work of advancing the mutual knowledge and understanding of peoples, through all means of mass communication and to that end recommend such international agreements as may be necessary to promote the free flow of ideas by word and image".

In een resolutie van 14 december 1946 verklaarde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties de vrijheid van informatie, een van de fundamentele mensenrechten, als de toetssteen van alle vrijheden die de Verenigde Naties gehouden zijn te verdedigen, te beschouwen, "which implies . . . the right to gather, to transmit and to publish information no matter where, and without obstacles". Twee jaar later werd deze gedachte formeel vastgelegd in het reeds geciteerde art. 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens die op 10 december 1948 door de Algemene Vergadering der Verenigde Naties aanvaard en geproclameerd werd. De in dit artikel omschreven vrijheid mag alleen, zoals art. 29 van de Universele Verklaring bepaalt, bij wet worden beperkt: "In de uitoefening van zijn rechten en vrijheden zal een ieder slechts

onderworpen zijn aan die beperkingen, die bij de wet zijn vastgesteld en wel uitsluitend ter verzekering van de onmisbare erkenning en eerbiediging van de rechten en vrijheden van anderen en om te voldoen aan de gerechtvaardigde eisen van de moraliteit, openbare orde en het algemeen welzijn in een democratische gemeenschap”.

Ook in het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten van december 1966 is een artikel - het betreft hier art. 19 - over de vrijheid van meningsuiting opgenomen:

- ”1. Een ieder heeft het recht zonder inmenging een mening te koesteren.
2. Een ieder heeft het recht op vrijheid van meningsuiting; dit recht omvat mede de vrijheid inlichtingen en denkbeelden van welke aard ook op te sporen, te ontvangen en door te geven, ongeacht grenzen, hetzij mondeling, hetzij in geschreven of gedrukte vorm, in de vorm van kunst, of met behulp van andere media naar zijn keuze.
3. Aan de uitoefening van de in het tweede lid van dit artikel bedoelde rechten zijn bijzondere plichten en verantwoordelijkheden verbonden. Deze kan derhalve aan bepaalde beperkingen worden gebonden, doch alleen beperkingen die bij de wet worden voorzien en nodig zijn:
 - a. in het belang van de rechten of de goede naam van anderen;
 - b. in het belang van de nationale veiligheid of ter bescherming van de openbare orde, de volksgezondheid of de goede zeden”.

Tenslotte behoort in dit overzicht ook art. 10 van het Europese Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens vermeld te worden:

- ”1. Een ieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven, zonder inmenging van overheidswege en ongeacht grenzen. Dit artikel belet niet, dat Staten radio-omroep-, bioscoop of televisie-ondernemingen kunnen onderwerpen aan een systeem van vergunningen.
2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, welke bij de wet worden voorzien, en die in een democratische samenleving nodig zijn in het belang van 's lands veiligheid, territoriale onschendbaarheid of openbare veiligheid, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen”.

– HET BEGRIIP "BALANCED FLOW OF INFORMATION"–

Met het gebruik van de satelliet als massacommunicatiemiddel kent de *directe* verspreiding van radio- en televisieprogramma's geen grenzen meer. Daardoor kan op wereldwijde schaal massaal en rechtstreeks informatie-overdracht plaatsvinden. Het probleem van de "balanced flow of information" is dan ook vooral op grotere schaal in de aandacht gekomen door het gebruik van satellie-

ten voor informatieoverdracht. De uitvinders en bezitters van de technologische communicatiesystemen, dat zijn de geïndustrialiseerde landen, beheersen de internationale informatievoorziening en de inhoud daarvan, hetgeen een belangrijke machtsfactor in zich bergt. Een Unesco-verklaring hierover, de Declaration of guiding principles for the use of satellite broadcasting for the free flow of information, the extension of education and the development of cultural Exchanges (1972), zegt dan ook: "Satellite broadcasting shall respect the sovereignty and equality of all States . . . Satellite broadcasting shall be apolitical and conducted with due regard for the rights of individual persons and non-governmental entities, as recognized by States and international law . . . The objective of satellite broadcasting for the free flow of information is to ensure the widest possible dissemination, among the peoples of the world, of news of all countries, developed and developing alike . . . Cultural programmes, while promoting the enrichment of all cultures, should respect the distinctive character, the value and the dignity of each, and the right of all countries and peoples to preserve their cultures as part of the common heritage of mankind". In art. 9 van deze verklaring wordt gewezen op het belang dat de lidstaten van de Verenigde Naties " . . . taking into account the principle of freedom of information, reach or promote prior agreements concerning direct satellite broadcasting to the population of countries other than the country of origin of the transmission".

Eerder, in 1970 tijdens de 16e Algemene Conferentie van de Unesco, was door verschillende ontwikkelingslanden (m.n. India) het probleem van de "imbalance" in de internationale informatiestroom benadrukt: "Delegates from a number of developing countries stressed the need to ensure that the free flow of information and international exchanges should be a two-way operation. They asserted that the programme must continue to emphasize the rights of less privileged nations to preserve their own culture . . ." ⁷⁾ Een uitgebreide discussie over de "free and balanced flow of information" vond op de volgende Algemene Conferentie van de Unesco in 1972 plaats:

"Because of their impact, the media of communication - whose scope is considerably widened by the utilization of communication satellites - demand of those who use them an acute sense of their responsibilities. Indeed, they may either faithfully serve Unesco's objectives or, on the contrary, become a vehicle of the domination of world public opinion or a source of moral and cultural pollution. Furthermore, if the dissemination of information is the monopoly of a few countries, and if the international circulation of information is a one-way process only, the cultural values of most of the remaining countries may be seriously harmed. This is the attitude that should underlie the establishment of a code of ethics for communication". ⁸⁾

– DE DERDE WERELD EN DE INTERNATIONALE INFORMATIE-VOORZIENING –

De niet-westerse landen, m.n. de Derde Wereld-landen, uiten met steeds meer klem klachten over de wijze waarop de persvrijheid zich in de wereld manifesteert. In de westerse landen bestaat, met een beroep op diezelfde persvrijheid,

echter verzet tegen de wijze waarop de Derde Wereld de internationale informatievoorziening, waarvan vooral de internationale *nieuws*-voorziening in het middelpunt van de belangstelling staat, voor eigen doeleinden wil beïnvloeden. De landen van de Derde Wereld beschikken niet over de financiële middelen, de technische infrastructuur en de kennis om op internationaal niveau in de nieuwsvoorziening te participeren. Dit heeft tot gevolg dat het nieuws over en in de Derde Wereld door westerse persagentschappen (Associated Press, United Press International, Reuter, Agence France Press) verspreid wordt. In de ogen van de Derde Wereld verspreiden deze bureau's door hun westerse herkomst en door hun gerichtheid op de Amerikaanse en Europese media relatief gezien weinig nieuws over de ontwikkelingslanden. Ook op de inhoud van die onevenwichtige nieuwsstroom bestaat kritiek. De berichtgeving over de Derde Wereld zou een vertekend beeld van de ontwikkelingslanden geven, omdat de persbureau's met een westerse bril op nieuws selecteren en vooral losse incidenten doorgeven. Daardoor is de kans dat onjuiste beeldvorming ontstaat of blijft bestaan erg groot. Dit geldt trouwens ook voor films, boeken en televisieprogramma's die, afgestemd op westerse culturele waarden en consumptie, in grote hoeveelheden door de geïndustrialiseerde landen - waarvan de Verenigde Staten de grootste leverancier is - naar de Derde Wereld worden geëxporteerd. Uit een recente Unesco-studie zijn de volgende resultaten naar voren gekomen:

- "most of the world-wide news which is transmitted by the international news agencies comes from datelines in the USA, the United Kingdom and France;
- as with the 'news geography' of where the news come from, so it is similar in the 'actor geography' of the various personalities who are chosen by the international news media as being predominant in the world situation;
- regarding the news content there is a disproportionate focus on the Third World as being plagued by catastrophe, whether natural, social or political, and there are vestiges of the view that developing countries are incapable of self-regulated survival". 9)

De dominerende positie die de transnationale nieuwsagentschappen bij de verspreiding van nieuws over de ontwikkelingslanden innemen wordt in het westen niet zozeer gezien als een gevolg van hun machtsstreven of van het machtsstreven van de samenlevingen waarin zij opereren, maar vooral toegeschreven aan het ontbreken van een bruikbaar alternatief. Niettemin beschouwen de Derde Wereld-landen de westerse nieuwsbronnen als buitenstaanders, afkomstig uit een andere cultuur, met andere normen en waarden, vaak ook behept met vooroordelen tegenover landen van de Derde Wereld, kortom, als een vorm van cultureel imperialisme. De nieuwsvoorziening door deze persagentschappen achten zij dan ook in strijd met hun politieke en culturele emancipatie.

De dominerende positie van de internationale persbureau's kan van grote invloed zijn op de wijze waarop de volken van de Derde Wereld over zichzelf, hun leiders en het systeem waarin ze leven denken en dus op de wijze waarop die volken zich bewust zijn of worden van de situatie waarin ze zich bevinden. De huidige internationale nieuwsvoorziening wordt dan ook beschouwd als een weerspiegeling en bevestiging van de bestaande mondiale machtsstructuren

die de ontwikkeling van de Derde Wereld-landen, economisch, sociaal en cultureel belemmeren. Hun streven naar hervorming van de nieuwsvoorziening dient dan ook geplaatst te worden in het kader van een nieuwe sociale, economische en politieke wereldorde die zij trachten te vestigen.¹⁰⁾ Vanaf de oprichting van de Unesco is deze intergouvernementele organisatie met het probleem van de communicatie geconfronteerd, waarbij het duidelijk is geworden dat er een relatie bestaat tussen het economische ontwikkelingsniveau van een land en de mate van ontplooiing en functionering van de massamedia en hun infrastructuur. In de 19e Algemene Conferentie werd ook deze relatie tussen internationale informatievoorziening en nieuwe (economische) wereldorde gelegd. Dit geschiedde in een resolutie waarvan enkele paragrafen luiden: ¹¹⁾

"The General Conference, . . . stresses the importance of free and balanced circulation of information and the need vigorously to intensify the efforts to put an end to the imbalance which, as regards capacity to send out and receive information, typifies the relationship between developed and developing countries, by helping the latter to establish and strengthen their own communication and information infrastructures and systems, so as to promote their development, in particular their educational, scientific, technological and cultural development, and their ability to play a full part in the international dissemination of information;

Considers that these efforts should be based upon deep deliberation, taking into consideration all the problems of communication in society, and taking account of those things which are needful for the establishment of a new international economic order".

Ook de directeur-generaal wees op de rol die de Unesco zelf in deze doelstelling te vervullen heeft: "The role which Unesco assigns to education, science and technology, the social sciences, culture, and communication in the establishment of a new international economic order shows to what extent we place this rich and complex notion at the very centre of our vision of the future. For us, this new order which is to be set up expresses not only the demand for a radical change in present economic exchanges and in the distribution of the benefits accruing therefrom; it also expresses an urgent appeal to put an end to the threat of economic disaster hanging over mankind as a result of underdevelopment and irrational exploitation of the resources of this planet. Establishment of the new international economic order must restore a proper balance such as will enable the peoples of the developing countries to enjoy greater prosperity and give those of the developed countries a greater sense of justice in the way the fruits of development are distributed. It also and above all means the world-wide advent of a new set of values guaranteeing a more just and more fraternal world.

(-) The concept of a new international order should extend beyond the economic framework and encompass the cultural and social as well. In this complex process of development, economic, social and cultural factors are indeed so closely intertwined that only an effort brought to bear on the three aspects at once could enable us to remedy the serious imbalances which now exist". ¹²⁾

Dat (uiteraard) ook vanuit de Derde Wereld deze relatie expliciet gelegd wordt bleek weer eens uit de resolutie die de "Intergouvernementele Raad voor

Coördinatie van Informatie en Massacommunicatiemedia" van de Beweging van de niet-gebonden landen op 28 februari en 1 maart 1977 in Tunis aannam. In die resolutie wordt de directeur-generaal van de Unesco uitgenodigd

"... à poursuivre l'étude des possibilités, entreprise depuis la 19ème session de la Conférence Générale de l'Unesco qui pourrait faciliter l'adoption à la 20ème Session, d'une déclaration de principes fondamentaux, concernant l'importance des moyens de communications de masse et des média qui contribueraient à la promotion de la coopération et la compréhension internationales, à l'instauration d'un nouvel ordre économique et social fondé sur l'égalité et la justice et au combat du néocolonialisme et toutes les autres formes d'oppression et de discrimination raciales comme il a été déclaré à la Conférence Ministérielle des Pays Non-Alignés sur le Pool des Agences de Presse tenue en Juillet 1976 à New-Delhi".¹³⁾ In dit verband is het van belang melding te maken van de tweede bijeenkomst van diezelfde Intergouvernementele Raad voor de coördinatie van informatie van niet-gebonden landen, die van 17-19 april 1978 in Havana werd gehouden. Onder verwijzing naar de conferentie van Tunis werd in die bijeenkomst een resolutie¹⁴⁾ aangenomen waarin een verband werd gelegd tussen "a new world order of information" en "the importance of mass communications media in the promotion of international cooperation and understanding, the establishment of a new economic and social order founded on equality and justice, and the fight against imperialism, neocolonialism, racism, racial discrimination, apartheid, Zionism and all other forms of oppression and discrimination".

De Derde Wereld tracht de hervorming van de internationale nieuwsvoorziening langs verschillende wegen te bereiken. Zo wordt, teneinde het kwantitatieve aandeel van de Derde Wereld-landen in de nieuwsvoorziening te vergroten, gestreefd naar de totstandkoming van akkoorden over onderlinge coöperatieve communicatiesystemen waardoor een snelle, directe en wederzijdse uitwisseling tussen de landen van de Derde Wereld van nieuws en informatie mogelijk wordt (informatie-pools). De momenteel bestaande pools worden georganiseerd door het Joegoslavische persbureau Tanjug en het Indiase persbureau Samachar. Deze ontwikkeling heeft destijds internationaal een sterke stimulans gekregen. Dat geschiedde vooral - vaak onder auspiciën van de Unesco - vanuit de landen van de Derde Wereld zelf. In Azië, Afrika en Latijns-Amerika werden conferenties gehouden over de ontwikkeling van de massamedia in de ontwikkelingslanden die tot bepaalde vormen van samenwerking tussen nationale en "regionale" persbureau's hebben geleid. Op intercontinentale schaal werden door de Beweging van de niet-gebonden landen, waarvan de grote meerderheid tot de Derde Wereld behoort, conferenties belegd die eveneens tot de oprichting van informatiepools (de reeds genoemde) hebben geleid. Vlak voor de 19e Algemene Conferentie van de Unesco belegde de Beweging van de niet-gebonden landen een topconferentie in New Delhi (juli 1976) van bewindslieden, belast met de informatievoorziening in hun land. Tijdens deze conferentie werd een actieplan opgesteld over:

- technische voorstellen inzake samenwerking
- bestudering van de mogelijkheden te komen tot een gemeenschappelijke benadering van o.m. het recht op informatie en het recht op meningsuiting in het

algemeen, het functioneren van transnationale persorganen en satellieten. Vrijwel gelijktijdig met deze conferentie werd door de Unesco in de Costaricaanse hoofdstad San José een bijeenkomst gehouden van vertegenwoordigers van regeringen in Latijns-Amerika en het Caraïbisch gebied over het beleid inzake de massacommunicatie. Ook daar werd uitvoerig gesproken over nauwere samenwerking, m.n. tussen de Latijns-Amerikaanse landen en de landen van het Caraïbisch gebied onderling, op het gebied van de informatievoorziening. Met eenstemmigheid werd daar een verklaring aangenomen waarin o.m. als principiële punten werden gesteld: "Les hommes ont le droit d'avoir accès à tous les biens culturels et de participer de façon libre et démocratique aux diverses manifestations de l'esprit;

Il appartient à tous les membres de la société de veiller à ce que les moyens de communications soient utilisés à des fins pacifiques et bénéfiques;

L'Etat et les citoyens doivent être conjointement responsables de l'établissement de plans et de programmes visant à assurer une utilisation large et positive des moyens de communication dans le cadre des politiques de développement; Les politiques nationales de la communication doivent être conçues en fonction des réalités nationales, de la liberté d'expression et du respect des droits individuels et sociaux;

Les politiques de la communication doivent favoriser la connaissance, la compréhension, l'amitié, la coopération et l'intégration des peuples grâce à un processus d'identification des objectifs et des besoins communs, en respectant les souverainetés nationales, le principe juridique international de non-intervention entre les Etats et la diversité culturelle et politique des sociétés et des hommes, dans une perspective de solidarité et de paix universelles".¹⁵⁾

Ook langs de weg van het "development journalism" wordt getracht de internationale nieuwsvoorziening te hervormen. Volgens deze theorie is controle op de nieuwsvoorziening niet alleen toelaatbaar, maar zelfs essentieel voor de ontwikkeling van het land. De informatie en de middelen om deze te verspreiden en over te dragen worden beschouwd als instrumenten voor de vooruitgang. Een al te kritische pers tempert de geestdrift van het volk en vermindert de ontwikkelingsmogelijkheden. Het "development journalism" heeft primair betrekking op de binnenlandse situatie. Hierbij moet men echter bedenken dat men in de landen van de Derde Wereld anders aankijkt tegen de verhouding staat-pers dan in het westen. Dr. Klaver wijst er echter op dat in de praktijk van sommige ontwikkelingslanden (bijv. Tunesië en Kenya) duidelijk valt op te maken dat in de pers weliswaar in grote lijnen het overheidsbeleid, vooral in ontwikkelingsvraagstukken, wordt aanvaard, maar dat daarnaast openhartige kritiek op de feitelijke uitvoering van dat beleid mogelijk is.¹⁶⁾ Misschien, aldus mw. Klaver, zou hier een onderscheid tussen "hard" en "soft" censorship op zijn plaats zijn. Volgens haar vertoont de praktijk van vele ontwikkelingslanden, speciaal de meest geavanceerde onder hen, in elk geval zulke saillante verschillen met wat in de Oostbloklanden gebruikelijk is, dat er met recht van een "tussenpositie" van deze landen gesproken kan worden.

Tenslotte kan er op gewezen worden dat met betrekking tot de mondiale nieuwsvoorziening m.n. aan de kant van de Derde Wereld gepleit wordt voor het tot standkomen van internationaal aanvaarde gedragscodes, normen die aan

het verspreiden van nieuws ten grondslag moeten liggen. Dergelijke normen moeten een meer objectieve, evenwichtige nieuwsvoorziening, niet alleen kwantitatief maar ook inhoudelijk bevorderen. Vooral wordt gedacht aan het ontwikkelen van een aantal waarden en principes die als fundament kunnen dienen voor een nieuw recht op informatie en communicatie, waarbij niet alleen de vrijheid, maar ook de sociale verantwoordelijkheid van de pers centraal staat. Bij het bestuderen van de mogelijkheid tot het scheppen van een nieuw juridisch raamwerk voor internationale communicatie, is vooral het ILET actief. ¹⁷⁾

Juridische en ethische aspecten van de massacommunicatie hebben altijd grote belangstelling ondervonden, vooral sinds het massacommunicatieproces sterk geïndustrialiseerd is. Daarbij gaat die belangstelling de laatste decennia ook en vooral uit naar beroeps- en gedragscodes. Een dergelijke ethische code zou dan door professionele organisaties zelf of door de overheid in het leven geroepen moeten worden. Het scheppen van beroeps- of gedragsregels voor de massamedia is evenwel geen eenvoudige zaak, omdat ordeningen die op de inhoud van de massamedia betrekking hebben op gespannen voet staan met de vrijheid van meningsuiting en gemakkelijk daarmee in strijd kunnen komen. Is dit op nationaal niveau al een kwetsbare zaak, hoe gecompliceerd moet een dergelijke ordening (juridisch raamwerk) dan zijn op internationaal niveau wanneer het bijvoorbeeld gaat om: de betrouwbaarheid van informatie, de eerlijke presentatie van feiten, de behartiging van het algemeen belang, laster, smaad-schrift, ongefundeerde beschuldigingen, plagiaat, rectificatie van onjuiste mededelingen, het recht van antwoord ("droit de réponse") respect voor het privé-leven en de goede naam van individuen, het beroepsgeheim, reclame en propaganda. ¹⁸⁾

– HET STANDPUNT VAN NEDERLAND –

Tijdens de 19e Algemene Conferentie van de Unesco stonden in het licht van het vraagstuk van de onevenwichtige internationale communicatie twee doelstellingen centraal: de opbouw en verbetering van de infrastructuur van de communicatievoorziening in landen van de Derde Wereld en het scheppen van mogelijkheden tot een beter contact tussen de Derde Wereld en het Westen en tussen de landen van de Derde Wereld onderling.

De Nederlandse delegatie betoogde bij monde van mevr. dr. F. Klaver dat de versterking van de communicatie-infrastructuur in de ontwikkelingslanden een wezenlijk onderdeel is van het streven naar een nieuwe internationale economische orde. Zij sprak zich uit voor activiteiten ten behoeve van de communicatie-infrastructuur van de landen van de Derde Wereld. Hieronder wordt verstaan het tot stand brengen en uitbreiden van voorzieningen die nodig zijn om aan communicatie deel te hebben, zoals het technisch mogelijk maken van het drukken en verspreiden van kranten en tijdschriften, van het uitzenden van radio- en televisieprogramma's, de opleiding van het hiervoor noodzakelijke personeel e.d. Daarnaast merkte zij ten aanzien van het "right to communicate" ¹⁹⁾ op dat de formulering van een dergelijk recht niet ten koste mag gaan van reeds aanvaarde rechten, zoals het recht op informatie en de vrijheid van

meningsuiting. De Unesco zou dit recht wel verder kunnen bestuderen maar gezien de moeilijkheden met de ontwerp-verklaring over de massamedia zou zij niet moeten streven naar een declaratie over deze materie. De discussie mondde uit in de aanvaarding van een Tunesische resolutie, waarin de directeur-generaal van de Unesco gevraagd werd speciale aandacht te geven aan de activiteiten van de niet-gebonden landen om te komen tot een eigen netwerk van communicatievoorzieningen en deze activiteiten te ondersteunen. Deze resolutie werd aanvaard met 73 stemmen vóór (waaronder Nederland), 0 tegen en 3 onthoudingen. In dit verband gaf dr. J. Verhoeye namens de Nederlandse delegatie een stemverklaring, waarin hij deze resolutie ondersteunde maar het tegelijkertijd betreunde dat niet aan de "free flow of information" werd gerefereerd.²⁰⁾

– NIEUWE ONTWERP-VERKLARING –

In het kader van dit artikel voor *Massacommunicatie* kan nog het volgende worden opgemerkt. Uitgangspunt van het voorgaande overzicht van de internationale communicatieproblematiek in relatie tot de Unesco vormde de ontwikkeling van de denkbeelden binnen deze intergouvernementele organisatie; twee onderwerpen stonden daarbij centraal.

Eenzijds was dat de aanvankelijke bedoeling tot de uitspraak te komen dat de massamedia op het internationale vlak (meer) dienstbaar gemaakt zouden moeten worden aan vreedzame doeleinden. De ontwerp-verklaring die hierover was opgesteld, leidde evenwel tot tweespalt waar het ging om de vraag of ook de nationale overheden in die aan de massamedia toegekende taak een verantwoordelijkheid moesten hebben, hetgeen echter de vrijheid en eigen verantwoordelijkheid van de massamedia in het geding bracht. Anderzijds en nauw met het voorgaande verbonden, werd de meer specifieke vraag gesteld of de internationale informatievoorziening correctie behoeft, teneinde de mondiale nieuwsvoorziening ten gunste van de Derde Wereld een evenwichtiger karakter te geven. Het zal duidelijk zijn dat deze kwantitatieve eis van de Derde Wereld grote gevolgen voor de internationale informatievoorziening kan hebben, met name voor (de interpretatie van) de persvrijheid die in het Westen als een van de pijlers van het democratisch staatsbestel wordt gezien. Dit vraagstuk wordt des te klemmender in het licht van het streven naar een juridisch raamwerk waarbinnen ook bepaalde sociale aspecten van de persvrijheid (wat dan als de zg. sociale verantwoordelijkheid van de pers gezien wordt) gestalte zouden moeten krijgen. Tenslotte zullen de gevolgen nog ongewisser zijn wanneer inderdaad, zoals de Derde Wereld doet, het streven naar het bereiken van een evenwichtiger internationale informatievoorziening gekoppeld wordt aan veranderingen van de economische, sociale en politieke machtsstructuren ten gunste van de ontwikkelingslanden.

De discussie over deze problematiek zal nog wel enige tijd levendig blijven. Niet alleen wordt vanuit de Derde Wereld de internationale informatievoorziening telkens opnieuw aan de orde gesteld, ook de Unesco zelf levert daaraan actief een bijdrage. Gezien het belang dat ook door de 19e Algemene Conferentie aan de gesignaleerde problematiek van de internationale informatievoorziening

werd gehecht, heeft de directeur-generaal een commissie ingesteld, de International commission for the study of communication problems ²¹⁾, die de omvangrijke taak kreeg

- "study the current situation in the fields of communication and identify problems which call for new action at the national level and a concerted, global approach at the international level. The analysis of the state of communication in the world today, and notably the series of problems in the information field, should take into account the diversity of socio-economic conditions and levels and types of development;
- pay particular attention, within the framework of this study, to problems relating to the free and balanced flow of information in the world, as well as the specific needs of developing countries, in conformity with the decisions of the nineteenth session of the General Conference;
- analyse communication problems, in all their different aspects, within the perspective of the establishment of a new international economic order and initiatives to be undertaken to form the installation of a new world information order;
- define the rôle which communication might play in awakening the conscience of, and sensitizing public opinion to, the present problems confronting the world and in helping towards their progressive solution through concerted national and international action;
- present to General Conference at its twentieth session, a report on the progress of the study in order to obtain comments and suggestions from Member States on the orientations to follow;
- prepare a final report during the first half of 1979, giving all Member States time to study it in depth in order that the General Conference may discuss it at its twenty-first session (1980)". ²²⁾

Tenslotte bestaat de bijdrage van de Unesco hierin dat de directeur-generaal van de 19e Algemene Conferentie de opdracht kreeg vóór de volgende zitting (najaar 1978) een ontwerp-verklaring op te stellen over het gebruik van de massamedia voor vreedzame doeleinden die "could meet with the largest possible measure of agreement" en waarvan derhalve verwacht mocht worden dat controversiële aanbevelingen over de rol van de staat vermeden zouden zijn. Begin september van dit jaar verscheen die nieuwe ontwerp-verklaring (deze is bij dit artikel afgedrukt). Het is de vraag of de ook in dit ontwerp toegekende rol van de overheid ten aanzien van de massamedia acceptabel is voor landen waar de persvrijheid de hoeksteen van hun democratisch regeringsstelsel vormt. Het belang dat de nieuwe ontwerp-verklaring vertegenwoordigt is groter dan op het eerste gezicht lijkt, omdat zij - eenmaal door de Unesco aanvaard - uitgangspunt zal vormen van een internationale regulering van de vrijheid van meningsuiting.

Aantekeningen

1. Draft declaration on fundamental principles governing the use of the mass media in strengthening peace and international understanding and in combating war propaganda, racism and apartheid. (General Conference, Unesco, 19 C/91, gedateerd 1 juli 1976).
2. Art. XII van de ontwerp-verklaring.

3. Art. I van de Constitutie van de Unesco zegt o.m. dat het doel van deze organisatie is "to contribute to peace and security by promoting collaboration among the nations through education, science and culture in order to further universal respect for justice, for the rule of law and for the human rights and fundamental freedoms . . ." en dat ter bereiking van dit doel de Unesco zal "collaborate in the work of advancing the mutual knowledge and understanding of peoples, through all means of mass communication and to that end recommend such international agreements as may be necessary to promote the free flow of ideas by word and image".
4. Dit artikel luidt in vertaling: Een ieder heeft recht op vrijheid van mening en meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid zonder inmenging een mening te koesteren en door alle middelen en ongeacht grenzen, inlichtingen en denkbeelden op te sporen, te ontvangen en door te geven.
5. Tijdens een internationaal seminar over "de infrastructuur van de vergaring en verspreiding van nieuws", dat onder auspiciën van de Unesco van 25-27 april 1978 in Stockholm werd gehouden, is gebleken dat de Sowjet-Unie de laatste tijd kennelijk beducht is geworden voor internationale regelingen waaraan ook zij zou worden gebonden wanneer het gaat om de vrijheid van journalisten en een vrije, niet door de overheid gecontroleerde, informatievoorziening. Zie hierover o.m. H. Lockefeer, "Westerse pers vindt bondgenoot in Russen tegen Derde Wereld, in *De Volkskrant*, 6 mei 1978, idem, "Sovjet-Unie tegen nieuwe persorde, 28 april 1978; M. Snijders, "Russen lieten in Stockholm nieuwe informatie-orde los, in *Utrechts Nieuwsblad*, 6 mei 1978; Fel debat over werk journalist, in *NRC-Handelsblad*, 28 april 1978; Schmalter Konsens in der Unesco-Medienpolitik, in *Neue Zürcher Zeitung*, 1 mei 1978.
6. Verslag van de Koninkrijksdelegatie naar de 19e Algemene Conferentie van de Unesco, Nationale Unesco Commissie, 's-Gravenhage 1977 (niet in druk verschenen).
7. *Records of the General Conference of Unesco*, 1970, Vol. 2, p. 109.
8. *Records of the General Conference*, Unesco 1972, Vol. 1, p. 104.
9. International commission for the study of communication problems, "Communication: what do we know?", studie nr. 9, Unesco, Parijs, 1978, p. 20.
10. Zie hierover o.m. C. Hamelink, "Internationale orde en internationale communicatie, in: *Massa-communicatie*, V, 3 (juni 1977), p. 99-104; idem, *De Mythe van de vrije informatie*, Baarn, 1978; Th. Ruyter, "De Derde Wereld en de nieuwsvoorziening, in *Internationale Spectator*, XXX, 11 (nov. 1976), p. 655-661.
11. Resolutie nr. 100, par. 22 en 23, Unesco, General Conference, Nineteenth Session, Nairobi 1976.
12. Address by Mr. Amadou-Mahtar M'Bow, director-general of the Unesco at the sixty-third session of the United Nations Economic and Social Council, Genève 8 juli 1972 (Uitg. Unesco, nr. DG 77/4). Ook tijdens het Unesco seminar over de rol van de internationale persbureau's, eind april 1978 in Stockholm gehouden, werd benadrukt dat grotere deelname van de Derde Wereld aan de internationale informatiestroom samenhangt met het streven naar een nieuwe wereldeconomie die de arme landen betere kansen geeft.
13. Résolution, présentée par la Tunisie à la première réunion du Conseil Intergouvernemental de Coordination de l'Information entre les Pays Non-Alignés concernant la collaboration du Conseil avec l'Unesco ainsi que les autres organisations internationales (Unesco, Parijs).
14. Toen dit geschreven werd, was het verslag van deze bijeenkomst nog niet in druk verschenen. De resolutie werd ter kennis gebracht van de Unesco in Parijs.
15. Déclaration de San José, opgenomen in het *Rapport Final de la Conférence intergouvernementale sur les politiques de la communication en Amérique Latine en dans la région des Caraïbes*, San José (Costa Rica), 12-21 juli 1976, uitg. Unesco Parijs, okt. 1976. (Com/MD/38), p. 24-25.
16. F. Klaver, "Bewustzijnsindustrie: tegenstromen, in: *Massacommunicatie*, V, 1 (febr. 1977), p. 6. Zie ook M. L. Snijders, "Nieuwe informatie-orde en democratie zijn niet met elkaar te rijmen, in *Internationale Spectator*, XXXI, 12 (dec. 1977), p. 799.
17. Dit is het in november 1975 op initiatief van enkele vooraanstaande Chileenen en met steun van de Mexicaanse regering opgerichte Instituto Latinoamericano de Estudios Transnacionales. Het instituut, dat gevestigd is in Mexico-City, kreeg een startsubsidie van Nederland en Zweden. Het houdt zich bezig met het verrichten van wetenschappelijk onderzoek naar vraagstukken die samenhangen met multinationale ondernemingen in m.n. Latijns Amerika, zulks in het kader van de ontwikkelingsproblematiek. Vanaf zijn oprichting heeft het ILET zich verdiept in problemen rond de informatie-voorziening op mondiaal niveau. In 1976 organiseerde het instituut een symposium in Mexico-City over de rol van de informatie in de Nieuwe Economische Orde, waarbij de re-

- latie tussen informatievoorziening en bestaande machtsstructuren centraal stond. In september 1977 hield het ILET een symposium in Amsterdam over de internationale communicatie en de deelname daaraan van de Derde Wereld.
18. Deze voorbeelden zijn ontleend aan genoemde studie nr. 9 van de International commission for the study of communication problems.
 19. Het "right to communicate" is een nieuwe conceptie die mogelijk het in 1948 geïntroduceerde "right to freedom of opinion and expression" (art. 19 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens) zal vervangen. Een eerste discussie hierover vond tijdens de 18e Algemene Conferentie van de Unesco in 1974 plaats.
 20. *Records of the General Conference of the United Nations Scientific and Cultural Organization*, Volume I, Resolutions, Parijs 1977, p. 53; Verslag van de Koninkrijksdelegatie naar de 19e Algemene Conferentie van de Unesco.
 21. De samenstelling van deze commissie was toen dit rapport geschreven werd, als volgt: Seán Mac Bride (Ierland, voorzitter), Elie Abel (USA), Hubert Beuve-Méry (Frankrijk), Elebe Ma Ekonzo (Zaire), Gabriel Garcia Marquez (Colombia), Mochtar Lubis (Indonesië), Mustapha Masmoudi (Tunesië), mw. Betty Zimmermann (Canada), Michio Nagai (Japan), Fred Isaac Omu (Nigeria), Bogdan Osolnik (Joegoslavië), Gamal el-Oteifi (Egypte), Jan Pronk (Nederland), Juan Somavia (Chili), Boobli George Verghese (India), Leonid Zamiatine (USSR).
 22. International commission for the study of communication problems, Origin and Mandate, uitg. Unesco, Parijs, z.d., p. 4-5.

DRAFT DECLARATION ON FUNDAMENTAL PRINCIPLES GOVERNING THE CONTRIBUTION OF THE MASS MEDIA TO STRENGTHENING PEACE AND INTERNATIONAL UNDERSTANDING AND TO COMBATING WAR PROPAGANDA, RACIALISM AND APARTHEID *

Article I

The strengthening of peace and international understanding and the combating of war propaganda, racialism and apartheid necessitate a free, reciprocal and balanced flow of accurate, complete and objective information, to which the mass media have the duty and responsibility of contributing. To this end, journalists and other agents of the mass media should enjoy a status which ensures that they are adequately protected.

Article II

1. The exercise of freedom of opinion, expression and information, recognized as an integral part of human rights and fundamental freedoms, is a vital factor in the strengthening of peace and international understanding. It confers special responsibilities and duties on the mass media.
2. Access by the public to information should be guaranteed by the diversity of the information media available to it, thus enabling each individual to check the accuracy of facts and to appraise events objectively. Similarly it is important that the mass media should express the concerns of peoples and individuals, thus promoting the participation of the public in the elaboration of information.
3. With a view to the strengthening of peace and international understanding and to combating war propaganda, racialism and apartheid, it is essential that the mass media should contribute to promoting human rights, in particular by giving expression to those who combat colonialism, neo-colonialism and foreign occupation, apartheid and other forms of racial discrimination, and who are unable to make their voices heard within their own territories. This should be done with due respect for the sovereignty and legislation of the countries in which these media are located.
4. If the mass media are to be in a position to promote the principles of this Declaration in their activities, it is essential that journalists and other agents of the mass media exercising their activities in accordance with the principles of the present Declaration, in their own country or abroad, should enjoy professional status and be assured of protection guaranteeing them the best possible conditions for the exercise of their profession with conscientiousness and impartiality.

Article III

1. The mass media have an important part to play in the strengthening of peace and international

* Unesco, General Conference, twentieth session, Parijs 1978, nr. 20 C/20.

- understanding and in combating war propaganda, racialism and apartheid.
2. It is therefore incumbent on them to respect the rights and dignity of all nations, peoples and individuals, without distinction of race, sex, language, nationality or philosophical conviction. It is likewise incumbent on them to avoid any justification of or incitement to war-mongering, violence, apartheid and other forms of hatred or of national, racial or religious discrimination, as well as all forms of colonialism and neo-colonialism. As a contribution towards the total eradication of these evils, they should also denounce all forms of related propaganda, in particular propaganda on behalf of wars of aggression, and any threat or use of force incompatible with the aims of the United Nations.
 3. By applying these principles, which are in conformity with those governing relations between States, the mass media will thus promote the establishment of a climate of confidence, mutual respect and tolerance between men and peoples of different origins and cultures.

Article IV

It is important that the mass media take part in the education of young people in a spirit of peace, justice, freedom, mutual respect and understanding, in order to promote human rights, equality of rights as between all human beings and all nations, and economic and social progress. It is also important that they should make known the views and aspirations of the younger generation.

Article V

In order that freedom of opinion, expression and information may be respected and that information may be more impartial, the mass media should make known the versions of facts presented by States, institutions and individuals who consider that the information published or disseminated about them has done serious harm to their efforts to strengthen peace and international understanding or to combat war propaganda, violence, apartheid and other forms of national, racial or religious discrimination, as well as all forms of colonialism and neo-colonialism.

Article VI

For the establishment of a new equilibrium and greater reciprocity in the flow of information, which will be conducive to the institution of a just and lasting peace and to the economic and political independence of the developing countries, it is necessary to correct the quantitative and qualitative inequality in the flow of information to and from developing countries, and between those countries. To this end, it is essential that their mass media should have adequate resources enabling them to gain strength and expand, and to co-operate both among themselves and with the mass media in developed countries.

Article VII

By making widely known the objectives and principles which, under the resolutions adopted by the General Assembly of the United Nations, form the basis of a new international economic order, the mass media make an effective contribution to the strengthening of peace and international understanding.

Article VIII

It is particularly incumbent on the mass media, owing to extensive international coverage, to act in accordance with the principles proclaimed in the present Declaration.

Article IX

It is the duty of journalists and other agents of the mass media, their professional organizations, and all those who participate in their professional training, to act in such a way that the mass media apply the principles stated in the present Declaration, thus assuming the responsibilities inherent in their role. To this end, professional organizations should lay particular emphasis on these principles in drawing up professional codes of ethics.

Article X

Action by the international community, and more especially by Unesco, is regarded as essential for the application of the present Declaration. In particular, it is the responsibility of the international community to endeavour to create a freer and more balanced flow of information, promote a professional status for journalists and other agents of the mass media, and give expression to those who, in their struggle against colonialism, neo-colonialism, foreign occupation, apartheid and other forms of racial discrimination, are unable to make their voices heard within their own territories.

Article XI

1. In compliance with the constitutional provisions designed to guarantee freedom of information and with the relevant international instruments and agreements, it is the duty of States to facilitate the application of the present Declaration, and to ensure that the mass media coming directly under their jurisdiction act in conformity therewith.
2. It is important that States should encourage a freer, wider and better balanced flow of accurate, complete and impartial information.
3. To this end, it is necessary that States should facilitate the procurement, by the mass media in the developing countries, of adequate resources enabling them to gain strength and expand, and that they should promote co-operation by the latter both among themselves and with the mass media in developed countries.
4. Similarly, on a basis of equality of rights, mutual advantage, non-interference in domestic affairs and respect for national sovereignty, including respect for the diversity of cultures which go to make up the common heritage of mankind, it is essential that States should encourage and develop bilateral and multilateral exchanges between the mass media in all countries, and in particular between those of countries having different economic and social systems.
5. For this Declaration to be fully effective, it is also incumbent on States, with due respect for the legislative and administrative provisions of each country, to help to promote a professional status for journalists and other agents of the mass media, and to seek internationally acceptable standards which would enable them to exercise their profession with conscientiousness and impartiality.

TELETEKST EN VIEWDATA IN NEDERLAND: VERSLAG VAN EEN FORUMDISCUSSIE

In het kader van de 20e Firato-tentoonstelling werd op 5 september 1978 in de RAI te Amsterdam een symposium gehouden onder de titel: "Viewdata en teletekst in Nederland". Deze studiedag stond geheel in het teken van een kennismaking met en de bestudering van deze nieuwe communicatiemedia, welke beide op de tentoonstelling voor het eerst aan een groter publiek in Nederland gedemonstreerd werden. Het symposium, waarvoor een massale belangstelling bestond, werd georganiseerd door de beide initiatiefnemers, NOS en PTT, in samenwerking met de Stichting Moderne Media (SMM), waarin dagblad-, boek- en tijdschriftuitgevers vertegenwoordigd zijn.

In zijn openingsrede gaf de symposiumvoorzitter, prof. dr. H. B. G. Casimir, de doelstellingen aan van de studiedag. De discussies en beschouwingen zouden - mede op basis van recente ervaringen in Engeland met de nieuwe media - meer inzicht moeten opleveren in de operationele aspecten en de gebruiksmogelijkheden van teletekst en viewdata, waarbij cultureel-maatschappelijke gezichtspunten mede in de beschouwingen zouden worden betrokken. Om deze verschillende aspecten te belichten werd een zestal inleiders uit binnen- en buitenland (Engeland) uitgenodigd. De door hen uitgesproken voordrachten zijn reeds tijdens het symposium op schrift gezet en beschikbaar gesteld. Ik zal mij hier dan ook beperken tot het geven van een beeld van de forumdiscussie, die, geïnspireerd door de verschillende inleiders en mede op basis van de door de symposiumbezoekers ingediende vragen en opmerkingen daarover, gevoerd werd.

De beide Britse inleiders, Colin McIntyre (BBC-Ceefax redacteur) en John Darkin (marketing manager British Post Office), namen geen deel aan de forumdiscussie. Symposiumdeelnemers die vragen wilden stellen naar aanleiding van hun beider voordrachten over de ontwikkeling van en ervaringen met respectievelijk teletekst en viewdata in Groot-Brittannië, kregen daartoe gelegenheid onmiddellijk nadat de inleiders waren uitgesproken. De belangstelling van de aanwezigen ging uit naar een breed scala van onderwerpen, waaronder het gebruik van beide systemen voor educatieve doeleinden, vraagstukken met betrekking tot reclame, auteursrechten en standaardisatie van de systemen ten behoeve van internationaal gebruik. Specifiek technische vraagstukken werden overigens niet aan de orde gesteld, omdat deze problematiek buiten de doelstellingen van het symposium lag.

Enige interessante additionele informatie leverden de gestelde vragen wel op. Zo blijkt bijvoorbeeld de *Prestel*-dienst (het handelsmerk van de Britse Posten voor het door hen ontwikkelde viewdatasyteem), hoewel gericht op de

levering van zuivere informatie, mogelijkheden te bieden voor wat men "achtergrondreclame" zou kunnen noemen. Deze vindt plaats wanneer de afzender van een boodschap - kennelijk zonder bezwaren van de zijde van *Prestel* - met naam en toenaam vermeld wordt in het door de individuele gebruiker opgeroepen informatie-bericht. Dit lijkt te meer interessant voor zover men zich realiseert dat *Prestel* (zowel als *Ceefax*, het BBC-teletekst systeem) ook internationaal een rol blijken te spelen. *Prestel* brengt (via telefoon en computer) internationale verbindingen tot stand, terwijl teletekst hetzelfde bereikt door middel van directe uitzendingen via de ether (McIntyre: "wherever the BBC goes, is teletext"). Nederland en de Ierse Republiek zijn voorbeelden van landen waar het BBC-teletekst signaal kan worden ontvangen.

In verband met deze kwestie werd ook de vraag opgeworpen of BBC en Posterijen bereid zullen zijn te streven naar een (Europese) standaardisering van hun systemen, om kleinere landen niet te dwingen tot een keuze tussen het Britse of bijvoorbeeld het in ontwikkeling zijnde Franse systeem (*Antiope*), waarover overigens door de inleiders in alle talen gezwegen werd. Uit Darkins antwoord bleek nauwelijks enige bereidheid om aan deze wens tegemoet te komen. Voor de hand ligt, dat de Britten hun voorsprong in de ontwikkeling van het viewdatasysteem (dat na een 2 à 3-jarige experimenteerfase nu het commerciële stadium ingaat) zo lang mogelijk zullen willen vasthouden. Ter motiveering van dit standpunt voerde Darkin aan dat *Prestel* ook met andere systemen overweg kan en tevens geschikt is voor gebruik in andere talen dan het Engels. De Britten zullen om deze redenen dan ook niet bereid zijn de ontwikkeling van hun systeem te stoppen, om andere (nieuwe) standaarden in gebruik te nemen. Voor teletekst geldt hetzelfde, zo liet McIntyre weten. Men mag aannemen dat deze vaste voornemens aan Britse zijde binnen de EBU (de Europese vereniging van omroeporganisaties) nog tot de nodige discussies aanleiding zullen geven.

Auteursrechtelijke problemen - zo bleek uit nadere informatie - worden door *Prestel* en teletekst verschillend opgelost. De Britse PTT heeft hiervoor geen belangstelling en laat dit vraagstuk geheel over aan de informatie-consument, die zelf maar moet uitzoeken wat zijn verantwoordelijkheden zijn bij het gebruik van de opgevraagde informatie. Teletekst daarentegen is onderworpen aan dezelfde regels die gelden voor de normale televisie-uitzendingen. Deze houden in dat programma's voor eigen gebruik gecopieerd ("recorded") mogen worden. Commercieel gebruik daarvan is echter niet toegestaan.

Een bewijs voor de educatieve mogelijkheden van viewdata en teletekst menen de beide Britse sprekers gevonden te hebben in het feit dat de Engelse Open Universiteit reeds informatieverschaffer is voor *Prestel*, terwijl men tevens interesse toont in cursorische opleidingen via dit medium. Ook *Ceefax* zal dit najaar (1978) een educatieve rol gaan spelen ter ondersteuning van de normale televisie-uitzendingen van de BBC.

In het programma voor deze studiedag was - zoals ik al eerder vermeldde - voor de namiddag de bij symposia nu eenmaal onvermijdelijk schijnende forumdiscussie voorzien. Behalve de vier nederlandstalige inleiders die reeds een voordracht hadden gehouden, t.w. J. L. de Troye (NOS), Ir. C. Wit (PTT), J. van

Ginkel (SMM) en prof. dr. mr. C. A. van Peursen (R.U. Leiden), namen in het forum zitting prof. dr. J. M. Dirken (Consumentenbond), mr. H. de Roos (Bond van Adverteerders) en W. C. J. van Starrenburg (Ministerie van Binnenlandse Zaken). De leiding van de forumdiscussie berustte in handen van de symposiumvoorzitter, prof. dr. H. B. G. Casimir. (Dat overigens geen representant van de Nederlandse journalistengemeenschap in dit forum zitting had, zoals naar mijn gevoel terecht door een van de symposiumdeelnemers opgemerkt werd, kan men op zijn minst opvallend noemen. Deze beroepsgroep, die toch nauw bij de ontwikkeling van de nieuwe media betrokken is, kwam daarin zonder meer een plaats toe dunkt me). De kwalificatie "forumdiscussie" uit het programma moet men overigens zeker niet letterlijk opvatten. Van discussie was hooguit sprake tussen forumleden onderling. De symposiumgangers werden hierin niet betrokken (tenzij indirect via tevoren door hen ingediende vragen waarop de forumleden konden ingaan).

Tussen de in min of meer jubelende toonaarden gestelde verwachtingen van het merendeel der sprekers ten aanzien van de mogelijkheden en de gebruikswaarde van de nieuwe media, klonken relativerende opmerkingen vooral van twee zijden. Zo wees de filosoof Van Peursen reeds in zijn voordracht op een aantal mogelijke negatieve ontwikkelingen die het gevolg kunnen zijn van de invoering van teletekst en viewdata. Het steeds groeiend aantal informatiemiddelen en de enorme toevloed aan informatie die ons bereikt, dragen naar zijn mening het gevaar in zich dat men zich steeds meer consumptief gaat opstellen t.a.v. de aangeboden informatie, hetgeen ten koste kan gaan van de creatieve en productieve omgang met die informatie, die tot *visie* moet leiden. Ook in het maatschappelijk vlak zou iets dergelijks zich kunnen voordoen: teletekst en viewdata die de mogelijkheid in zich hebben voor snelle en tijdsbesparende informatievoorziening, zullen de directe ("face-to-face") contacten tussen informatievragers en -leveranciers verder naar de achtergrond dringen. Van Peursen vreest dan ook dat - zoals hij het kernachtig uitdrukt - het dichterbij komen van de informatie de sociale afstand tussen mensen zal vergroten. Om deze dreiging tegen te gaan acht hij het noodzakelijk te komen tot een beleid, waarin gebruikssystemen kunnen worden ingevoerd die de binnenkomende informatie zodanig structureren, dat in zaken waar visie nodig is (waar m.a.w. puur zakelijke informatie ontoereikend is), verwezen kan worden naar aanspreekbare personen.

Bedenkingen en relativeringen waren vooral ook te beluisteren in de inleiding van het forumlid prof. Dirken, voorzitter van de *Consumentenbond*. Hij wees er in het bijzonder op dat men t.a.v. de nieuwe media niet te hoog gespannen verwachtingen moet koesteren, vooral niet nu het ernaar uitziet dat teletekst en viewdata eerder een verbreding dan een verdieping van de informatiemogelijkheden met zich brengen. Behalve de evidente voordelen van grote reikwijdte en snelheid, ziet Dirken toch vooral de nadelen van beide systemen voor de gebruiker. Het zal - op psychologische gronden - voor velen moeilijk zijn te wennen aan de door de nieuwe media opgelegde wijze van opzoeken van informatie volgens de zgn. boom-structuur (waarbij men steeds een beperkende keuze maakt uit aangeboden informatie-alternatieven, totdat men de

gewenste informatie bereikt heeft), die nu eenmaal niet aansluit bij de wijze van denken van de mens. Beperkingen zitten bovendien in de systemen zelf, aangezien beide niet in staat zijn complexe, dynamische beelden aan de ontvanger te bieden. In die zin zijn teletekst en viewdata "armere" media dan bijvoorbeeld televisie, dat die mogelijkheden wel biedt.

Vanuit de gedachte dat de consument zich in geen geval moet laten overrompen door de nieuwe media, pleit Dirken er voor dat daarmee eerst een proef zal worden genomen (bijvoorbeeld in het bedrijfsleven of ten behoeve van voorlichtingsdoeleinden), gedurende welke het medium zich zal moeten bewijzen. Een beoordeling van wat teletekst en viewdata extra bieden in vergelijking met andere, bestaande media moet daarbij voorop staan. Zolang bestaande alternatieven minder dure en snellere vormen van informatieverschaffing blijken te zijn, zijn de nieuwe media wat hem betreft voorlopig nog in het nadeel. Daarbij komen nog de vooralsnog onopgeloste problemen die samenhangen met het intensieve gebruik van beeldschermen, waartoe teletekst en viewdata de informatieconsument dwingen. Er zal dan ook - zo meent Dirken - nog veel aandacht besteed moeten worden aan verbetering van de veelal moeilijk leesbare letters en lettertypes en de voor het oog vermoeiende, zo niet voor de gezondheid schadelijke effecten van het langdurig kijken naar het beeldscherm, waarop zich bovendien grote helderheidstegenstellingen kunnen voordoen.

De mogelijkheden voor het gebruik van de nieuwe media voor reclamedoeleinden zijn naar Dirkens mening uiterst beperkt. Juist door hun aard (zij nopen tot samenvatting en hebben een neutraal karakter) leiden teletekst en viewdata tot een zekere objectivering van de aangeboden informatie (dus ook van de reclameboodschap). Wel ziet de Consumentenbondsvoorzitter - en dan vooral bij viewdata - mogelijkheden voor vergelijkende informatie over producten en goederen. Voor dit doel zou men de bestaande consumentenorganisaties de expertise kunnen geven van het vergelijkend waren- en dienstenonderzoek. Daarvoor zouden dan wel nieuwe "spelregels" opgesteld moeten worden. Anderzijds zou, aldus Dirken, een werkbare formule gevonden kunnen worden in het apart creëren van een (of meer) nieuwe organisatie(s), waarin bedrijfsleven, overheid en consumentenorganisaties samenwerken ten behoeve van een goede kanalisering van de objectivering van de informatie.

Hoewel een open oog hebbend voor de beperkte dynamiek van de nieuwe media (op dit aspect werd al eerder gewezen), ziet de voorzitter van de *Bond van Adverteerders*, mr. H. de Roos, viewdata en teletekst toch als een welkome aanvulling op de bestaande media die voor reclamedoeleinden kunnen worden aangewend. In tegenstelling echter tot wat Dirken meent, vindt De Roos dat rekening gehouden moet worden met een snelle introductie van de nieuwe media (hoewel de werkelijkheid hem gebiedt te vermelden dat daarover op dit moment nog geen duidelijk beeld bestaat). Alleen al om die reden houdt hij de adverteerders voor, zich nu reeds terdege te informeren over die ontwikkeling, terwijl hij hen bovendien aanraadt daarin te investeren om ervaring op te doen en te kunnen meespreken in de toekomstige structuur van teletekst en viewdata. De Roos acht het overigens van belang dat in de introductiefase en tijdens de verdere ontwikkeling van beide nieuwe media niet alleen de mogelijkheden van

deze media voor reclamedoelinden onderzocht worden, maar ook moet z.i. aandacht geschonken worden aan de vraag wat hun mogelijkheden zijn voor het geven van meer gerichte produktinformatie (welke artikelen, waar te krijgen, tegen welke prijs, enz.). Met Dirken is De Roos dan ook van mening dat vergelijkingsdoelinden moeten kunnen worden nagestreefd, door bijvoorbeeld het scheppen van een bepaald instituut dat deze mogelijkheden bevordert. Reagerend op vragen van symposiumdeelnemers over de mogelijke organisatie van de begeleiding van de eventuele invoering van reclame door middel van teletekst en viewdata, verklaarde De Roos voorstander te zijn van de gedachte dat toetsing van de reclame-inhoud mogelijk moet zijn. Zelf denkt hij daarbij - bij wijze van vergelijking - aan de reeds bestaande voorschriften voor de etherreclame die door de *Reclameraad* gehanteerd worden en die als voorbeeld voor een code voor reclameboodschappen via de nieuwe media gebruikt zouden kunnen worden. De toetsingsprocedure behoeft overigens, gezien de andere geaardheid van teletekst en viewdata, niet noodzakelijkerwijs dezelfde te zijn als die welke bij de STER-reclame gebruikelijk is. Wat voor De Roos wel vaststaat is dat de toetsing in geen geval preventief mag werken; een repressieve controle daarentegen wordt door hem aanvaardbaar geacht.

Op zijn beurt verklaart vervolgens de overheidsvoorlichter W. C. J. van Starrenburg (voorzitter van de interdepartementale werkgroep Radio en Televisie, bekend van de "postbus 51"-mededelingen van de rijksoverheid) dat de werkgroep RTV bij wijze van proefneming zal deelnemen in het op stapel staand experiment met viewdata. De overheid wil tegemoet komen aan de groeiende behoefte aan zakelijke informatie en ziet in deze proefneming (die naar verwachting in de loop van het komend jaar van start zal gaan) een goede mogelijkheid om tot een oordeel te komen over de zinvolheid van het gebruik door de overheid van viewdata voor voorlichtingsdoelinden. Van Starrenburg lanceert in zijn inleiding het idee om - bij wijze van voorfase voorafgaand aan de eventuele operationele fase van viewdata - informatiecentra in te richten in bijvoorbeeld postkantoren, bibliotheken, gemeentehuizen en andere openbare gebouwen, om de nieuwe media te introduceren en te bezien of deze aanslaan bij het grote publiek. Van Starrenburg meent overigens dat van beide nieuwe media vooral viewdata een nuttig instrument zal blijken te zijn ten behoeve van de overheidsvoorlichting.

Na inventarisatie bleek een groot aantal van de ingediende vragen die de forumleden ter beantwoording waren aangeboden, zich te richten op het algemene terrein van de techniek of daarmee samenhangende aspecten. Ir. Wit, hoofddirecteur Telecommunicatie van de PTT, nam de taak op zich deze vragen - die over het algemeen geïnspireerd leken te zijn door zijn eerder gehouden voordracht over de belangrijkste aspecten van de invoering van viewdata in Nederland - te beantwoorden. Enige opmerkelijke vragen zullen hier in kort bestek de revue passeren.

De mogelijkheden en beperkingen van de computer (database) bleken vele vragenstellers bezig te houden. Zo werd Wit gevraagd of ook andere (bedoeld werden niet-PTT-) computers kunnen worden aangesloten op het net voor de

verstrekking van informatie. Uit diens antwoord werd duidelijk dat daartoe alle mogelijkheden aanwezig zijn, mits men rekening houdt met de voorwaarde dat de computer van de gebruiker hetzelfde systeem hanteert voor de behandeling van de software als de PTT. In de context van dit vraagstuk ging Wit in op aspecten van de privacy van de systeemgebruikers. Bij de openbare viewdata-diensten wordt de verbinding opgebouwd via het PTT-telefoonnet. In dit net bestaat geen abonnee-identificatie, zodat de privacy van de informatiegebruiker gewaarborgd is. De procedure die men daarbij volgt is deze. De abonnee komt eerst terecht bij de viewdatacentrale, waar hij zijn abonneenummer met bijbehorend codenummer bekend maakt. De centrale bepaalt daarop of de abonnee toegang zal worden verleend tot het databestand ("Big Brother is watching", zoals sommigen naar aanleiding van deze situatie opmerkten). Aan het eind van een bepaalde periode wordt de informatieleverancier door de viewdatacentrale geïnformeerd over het aantal malen dat zijn bericht is opgevraagd. De viewdata-abonnee krijgt op zijn beurt te horen hoeveel vdeenheden door hem zijn gebruikt (zodat hij kan weten wat de kosten zijn). De abonnee blijft op deze manier gevrijwaard voor identificatie door de informatieleverancier. Het privacy-aspect wordt door de PTT belangrijk genoeg gevonden om dit in de komende proefneming met viewdata duidelijk naar voren te laten komen. Aan de hand van de uitkomsten van het experiment zullen dan, aldus Wit, daarover beleidsvoorstellen aan de regering kunnen worden gedaan.

Voor de toekomst ziet de PTT een toename van het informatieverkeer (ook) via gesloten datanetten. Wit baseert zich daarbij op de overweging dat het opvragen van gegevens uit een viewdata-database (computergeheugen) aanzienlijk eenvoudiger is dan de huidige computerbediening, die uitgebreide en minitieuze instructies vraagt. De te verwachten toename van het informatieverkeer leidde ook tot de voor de hand liggende vraag of er een maximum gesteld is aan het aantal aansluitingen op een viewdata-database. Wit beaamde dat er zekere kritische grenzen zijn aan het aantal viewdata-abonnees (in de Bondsrepubliek rekent men bijvoorbeeld met een maximum van 10.000 aansluitingen), omdat er nu eenmaal een beperkt aantal ingangen in het systeem is. In voorkomende gevallen (bij zeer grote vraag) zal men niet kunnen ontkomen aan een verdubbeling van het databank-bestand.

Hoewel bepaalde informatie in het viewdatasysteem - zo men wil - alleen voor bepaalde personen toegankelijk gemaakt kan worden, zal het volgens Wit op korte termijn niet mogelijk zijn (in elk geval niet voor het eind van de 80-er jaren) om bij het geldverkeer van viewdata gebruik te maken. Zolang nog niet alle problemen rond de identificatie van de abonnee opgelost zijn, kunnen frauduleuze handelingen plaatsvinden. Een waterdicht systeem voor viewdata-geldverkeer staat voorlopig nog niet voor de deur. Een laatste technisch aspect waarop door Wit werd ingegaan, betrof het kostenaspect van het gebruik van viewdata. Kan de consument straks bekend zijn met de kosten die verbonden zijn aan het opvragen van informatie, zo wilde men weten. Rekening houdend met het feit dat de consument bij het "bewandelen" van de boom-structuur om tot de verlangde informatie te komen over het algemeen alleen geïnteresseerd zal blijken te zijn in de informatie van het laatste "blad" en tevens ervan uitgaand

dat geen grote verschillen in kosten mogen ontstaan voor de informatie van de laatste bladen van verschillende "informatie-takken" (de PTT streeft naar een maximaal kostenverschil van bijvoorbeeld 2 à 3 eenheden), moest Wit toegeven dat de PTT nog geen concrete oplossing voor dit probleem voorhanden heeft. Het knelpunt ligt daarin, dat het bereiken van het laatste blad in het ene geval veel minder stappen vergt dan in een ander, terwijl de uiteindelijke kosten voor de consument elkaar in beide gevallen niet veel mogen ontlopen. (Wel is Wit overigens van mening dat in gesloten netten andere prijzen gerekend kunnen worden dan in het openbare viewdata-net). Een behoorlijke informering van de consument wat het kostenaspect aangaat, dient in elk geval plaats te vinden. De PTT denkt daarbij aan het leveren van gidsen aan de viewdata-abonnees, waarin prijsindicaties staan voor het opvragen van informatie uit de database.

Zoals uit hun beider voordrachten al duidelijk was geworden, bleken J. L. de Troye (Programmacommissaris Televisie van de NOS) en J. van Ginkel (SMM-bestuurslid, tevens directeur *Perscombinatie NV*) het in de forumdiscussie opnieuw oneens te zijn op verschillende punten. De Troye - ervan overtuigd dat teletekst naar zijn aard een omroepzaak inhoudt - uitte het vermoeden dat de (dagblad)uitgevers op naar zijn mening onjuiste gronden uit zijn op het verwerven van het alleenrecht op het beheer van teletekst. Zij zouden zich daarbij erop beroepen het oudste medium te vertegenwoordigen en tevens de stelling aanhangen dat bij onbeperkte technische mogelijkheden de vrijheid van meningsuiting en daarmee ook de pluriformiteit in de berichtgeving, optimaal verzekerd zal zijn. Het eerstgenoemde argument verwierp De Troye als "onhoudbaar", terwijl hij tevens de stelling verdedigde dat het huidig omroepbestel ("met al zijn feilen en gebreken") een betere garantie inhoudt voor de pluriformiteit in de berichtgeving dan de dagbladpers. De NOS-bestuurder beriep zich daarbij o.a. op de dagelijks "huis-aan-huis bezorgde" actualiteitenrubrieken op radio en televisie die de pluriformiteit beter zouden dienen dan de pers die - landelijk en regionaal bezien - hier en daar monopolie-posities inneemt en *de facto* een optimale pluriforme berichtgeving in de weg staat. Op grond hiervan betoogde De Troye dan ook dat teletekst, beheerd door de omroep, een waarborg voor het behoud van de pluriformiteit zou betekenen. Teletekst biedt de omroep nieuwe mogelijkheden voor een betere vervulling van algemeen informatieve taken en tevens voor het aanbieden van programmegebonden informatie, aldus De Troye.

Gevraagd door een van de symposiumdeelnemers (die er klaarblijkelijk van uitging dat De Troye gelijk heeft met zijn stelling dat teletekst een omroepzaak is) of in de toekomst de NOS, dan wel de zendgemachtigden de verantwoordelijkheid voor dit systeem moet(en) dragen, antwoordde de Programmacommissaris dat daarover nog geen duidelijk beeld bestaat. Gezien echter het feit dat een groot deel van teletekst voorlopig in de tijd van het testbeeld wordt uitgezonden en rekening houdend met de aard van de teletekstinformatie die zich naar zijn oordeel bij uitstek leent voor een gezamenlijke aanpak en voorbereiding (De Troye doelde klaarblijkelijk op artikel 36 van de Omroepwet waarin bepaald wordt welke programma's typische NOS-programma's zijn), zou naar zijn me-

ning de zendtijd toegewezen kunnen worden aan de NOS ten behoeve van de andere zendgemachtigden. Waarop overigens de daarbij te hanteren sleutel voor de verdeling van de zendtijd zou moeten berusten, is vooralsnog niet duidelijk, zo meent De Troye.

Van Ginkel - oneens met de gedachte dat alle informatieoverdracht langs elektronische weg per se omroep zou zijn - gaat uit van een anders geformuleerd pluriformiteitsbegrip, waarin de verscheidenheid aan meningen voorop staat. Om dit te bereiken is het noodzakelijk dat ieder die dat wenst zijn mening moet kunnen uiten. Om die reden acht Van Ginkel een claim van wie dan ook op het alleenbezit of beheer van het nieuwe medium teletekst uit den boze. Wat de uitgevers echter wel willen is de toegang tot het systeem; daarvan mag in beginsel niemand uitgesloten worden. Van Ginkel ondersteunt dit standpunt met de opmerking dat de democratische meningsuiting (in zijn opvatting de basis voor pluriformiteit) de laatste jaren juist heeft kunnen functioneren dankzij de - wat hij noemt - *narrowcasting* van de gedrukte media in aanvulling op de *broadcasting* via de elektronische media (radio en t.v.) die slechts een beperkt deel van de totale informatie kunnen bieden. De bijdrage van de gedrukte media is voor Van Ginkel een waarborg tegen het dreigend technologisch oligopolie van de elektronische media in de informatievoorziening.

Verscheidene forumleden gaven hun mening vervolgens over de vraag of een zekere bewaking van de kwaliteit van de informatie in de nieuwe media al dan niet gewenst is.

Van Peursen verklaarde zich in dit opzicht een tegenstander van het tevoren vastleggen van een (op kwaliteit gerichte) code. Veel liever zou hij zien dat normen voor het gebruik en de aard van de informatie gaandeweg zouden opkomen naar aanleiding van concrete problemen. Een raad, samengesteld uit brede maatschappelijke geledingen, zou daarop het totale te volgen beleid in dezen kunnen vastleggen. Ook de BvA-voorzitter De Roos dacht in die richting en pleitte voor in vrijheid genormeerd gedrag (wel regels, geen vrijheidsbeperkingen).

Op dit punt bleek geen meningsverschil te bestaan tussen De Troye en Van Ginkel, toen laatstgenoemde als zijn mening naar voren bracht dat geen beperkingen zouden mogen worden opgelegd ingeval van schaarste bij de nieuwe media geen sprake is. Wel zou, in samenwerking met de overheid, een goed systeem van normen ontwikkeld moeten worden in het belang van de vrijheid van meningsuiting. Dirken, die zich eveneens uitsprak voor een vrij grote mate van openheid en vrijheid in de nieuwe communicatiemedia, wees er nadrukkelijk op dat de forumdiscussie teveel de indruk wekte alsof het bij de bezinning op de nieuwe systemen in feite alleen zou gaan tussen de opvattingen van de omroep en/of die van de uitgevers van gedrukte media. Een veel bredere reflexie op de nieuwe media teletekst en viewdata is gewenst, aldus Dirken, die in dit verband tevens suggereerde zoveel mogelijk lering te trekken uit de Engelse ervaringen met deze nieuwe communicatiemiddelen.

De laatste vraag die aan het forum werd voorgelegd gaf - misschien mede door

de wat ongelukkige formulering en presentatie ervan - aanleiding tot enige verwondering en verwarring onder de aanwezigen. Zullen de Nederlandse dagbladuitgevers, zo wilde de vragensteller weten, ook deelnemen in de ontwikkeling van viewdata als daarbij een redaktiestatuut gehanteerd zal worden dat de vrijheid van meningsuiting waarborgt, onder de conditie echter dat aan de exploitatie van dit medium geen winstmotieven ten grondslag mogen liggen? In zijn reactie hierop stelde Van Ginkel overtuigd te zijn van de noodzaak dat journalisten mede betrokken zouden moeten worden in de ontwikkeling van viewdata. Hoe echter een volstreekte vrijheid van meningsuiting zou moeten worden gerealiseerd zonder ondernemingsgewijze productie van massacommunicatieve boodschappen, stond hem niet voor ogen. Immers, een niet door winstmotieven geleide exploitatie zou naar zijn mening leiden tot een voor honderd procent gesubsidieerd informatiesysteem (waarin overheidsbemoediging een grote rol speelt); een gevaarlijke situatie, aldus Van Ginkel. Ook forumvoorzitter Casimir conformeerde zich met deze opvatting door op te merken dat het uitsluiten van boodschappen waaraan enigerlei winstmotief ten grondslag ligt, de vrijheid van meningsuiting zou bedreigen. Mede door het uitblijven van andersgekleurde reacties, kreeg de laatste vraag misschien niet het antwoord dat zij - naar mijn mening - terecht verdiende.

– TENSLOTTE –

Men kan zich afvragen of het symposium over teletekst en viewdata in Nederland (met inbegrip van de forumdiscussie waarvan hierboven verslag wordt gedaan) concrete resultaten heeft afgeworpen en zo ja, welke men als zodanig zou kunnen aanwijzen.

Zonder aan deze vraag voorbij te gaan, meen ik dat het in het algemeen moeilijk is concrete (directe) resultaten van welk symposium dan ook aan te wijzen; dat geldt uiteraard ook hier. Toch kan wel een algemene conclusie getrokken worden na afloop van deze studiedag. Uit de voordrachten van de verschillende inleiders en uit de latere discussies hierover is duidelijk gebleken dat de weg naar een (eventuele) introductie van de nieuwe media in ons land niet zonder obstakels zal zijn. Een aantal belangrijke technische problemen met zowel teletekst als viewdata blijkt nog niet op een bevredigende wijze tot een oplossing te zijn gebracht, terwijl bovendien daarmee samenhangende vraagstukken van maatschappelijk-culturele en juridische aard nog onvoldoende zijn doordacht. Toch heeft het er alle schijn van dat technologen en bedrijfsleven (en zij niet alleen) staan te dringen om met de introductie van de nieuwe communicatiesystemen een begin te maken. De verdienste van het symposium ligt m.i. dan ook vooral daarin, dat niet alleen de te verwachten verruiming en verbetering van de beschikbare informatie- en communicatievoorzieningen door de nieuwe systemen breed konden worden uitgemeten, maar dat ook voldoende ruimte werd geboden aan diegenen, die wilden wijzen op de mogelijke negatieve effecten van een - misschien overhaaste - introductie van teletekst en viewdata in ons land. Zo beschouwd, kan de studiedag over de nieuwe media een succes genoemd worden.

GEMEENSCHAPPELIJKE NOTA NOS/NDP MET BETREKKING TOT TELETEKST EN VIEWDATA *)

1. INLEIDING

Teletekst en (zij het in mindere mate) Viewdata hebben sinds het begin van 1977 in Nederland ruime aandacht gekregen. Op 11 februari 1977 stelde het NOS-bestuur zich achter de door haar Kabelcommissie opgestelde nota "Teletekst".

Op 15 maart daaropvolgend publiceerde de vereniging De Nederlandse Dagbladpers de nota "Krant, Kabel en Omroep" van haar Commissie Infrastructuur. Enige tijd later schreven de minister van CRM en de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat in de Memorie van Antwoord bij de voorstellen tot Wijziging van de wetgeving met betrekking tot de omroep eveneens over het onderwerp Teletekst. Zij stelden daar, dat omtrent nieuwe systemen als Teletekst niet volledig uitsluitel gegeven kon worden. "Dat komt niet", zo zeiden zij, "doordat het begrip 'programma' nadere definiëring zou behoeven, maar doordat nog onvoldoende duidelijk is welke technische verschijningsvorm deze (mogelijke) systemen zullen aannemen en wat de inhoud zal zijn van hetgeen door middel daarvan zal worden overgebracht. Daarvan hangt immers af, of sprake zal zijn van voor publiek bestemde programma's".

De minister van CRM stelde vervolgens (in hetzelfde stuk) ook nog: "Het publiek voorzien van nieuws en andere informatie - autonoom, zoals artikel 10 Omroepwet waarborgt - behoort reeds thans tot de taken van de NOS en de omroeporganisaties. Dat zij die taak vervullen naast de dabladen - deels concurrerend deels aanvullend - is uit een oogpunt van verscheidenheid in de informatievoorziening een groot goed. Bij een eventuele toekomstige regeling van de verschillende vormen van 'teletekst' zal ervoor gewaakt moeten worden die verscheidenheid in stand te houden".

De onduidelijkheid met betrekking tot Teletekst, waarover de beide bewindslieden in de hierboven aangehaalde Memorie van Antwoord spraken, bestond toen ook bij vele anderen, zo bleek uit tal van artikelen en andere bijdragen aan de publieke discussie.

Beide organisaties, NOS zowel als NDP, zetten hun studies en oriëntatie met betrekking tot deze nieuwe ontwikkelingen voort en zo ontstond mede op basis van nieuwe informatie uit het buitenland, met name uit Engeland en Duitsland, langzamerhand een wat duidelijker beeld.

In augustus 1977 publiceerde de NOS de nota "Het karakter van Teletekst" en in september daaropvolgend het rapport "Meer over Teletekst".

Op 7 september ontving de Tweede Kamer der Staten-Generaal de Nota naar aanleiding van het eindverslag van de minister van CRM en de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, waarin o.a. de volgende passage was opgenomen:

*) De besturen van beide organisaties hebben deze nota per brief van 31 augustus 1978 aan de Minister van CRM aangeboden en daarna openbaar gemaakt.

"Er zal, gelet op de thans te verwachten vormen, die de hier aan de orde zijnde systemen waarschijnlijk zullen aannemen, sprake zijn van omroep. Indien zenders als verspreidingsmiddel worden gebruikt - 'teletekst' in engere, gangbare betekenis - betekent dat, dat voor de programmaverzorging slechts in aanmerking komen de instellingen, bedoeld in de artikelen 13 t/m 20 van de Omroepwet. De dagbladpers valt niet binnen de termen daarvan.

Als verspreidingsmiddel van de programma's kunnen ook kabels worden gebruikt. Een voorbeeld van een zodanig systeem is 'viewdata'. Ook dan is er sprake van Omroep. De vraag, welke instellingen in aanmerking komen voor de voorbereiding, samenstelling en uitvoering van het programma daarvan wordt beantwoord door het voorgestelde artikel 48, tweede lid. Met zijn opmerking in de Memorie van Antwoord over de verscheidenheid in de informatievoorziening, heeft de eerste ondergetekende er reeds op willen wijzen, dat er bij de aanwijzing van de daarvoor in aanmerking komende instellingen voor gewaakt zal moeten worden, dat degene wat tevoren genoemde leden 'monopolistisch' gebruik noemen, wordt voorkomen. Het als informatieverschaffers optreden van de dabladen mag dan ook niet worden uitgesloten. De bestuurlijke structuur van een aan te wijzen programma-instelling zal overigens ook zodanig moeten zijn, dat voldoende inspraak van de meest betrokkenen gewaarborgd is".

In contacten tussen NOS en NDP was inmiddels vastgesteld, dat het wellicht zinvol was de discussie over deze nieuwe ontwikkelingen niet slechts op afstand te voeren, maar een gezamenlijke bespreking aan deze materie te wijden. Op 16 december 1977 werd dan ook een bespreking aan één en ander gewijd. De in die bijeenkomst gemaakte afspraken werden neergelegd in een gezamenlijk communiqué, dat als volgt luidde:

"De Nederlandse Dagbladpers en de NOS hebben het voornemen gezamenlijk de problemen te inventariseren, die verbonden zijn aan de nieuwe technieken op het gebied van de telecommunicatie als Teletekst en Viewdata, welke thans in openbare discussie zijn. De bedoeling van het optreden is na te gaan, welke wederzijdse belangen de Pers en de Omroep hebben bij deze technische ontwikkelingen. Dit is mede van belang om in het kader van het van overheidswege te voeren beleid op het gebied van massamedia een eigen standpunt te bepalen".

In een bijlage bij de brief van 21 december 1977 aan de minister van CRM zette de NDP, onder het opschrift Omroep en Pers, haar standpunt ter zake van wat zij noemt "grafische telecommunicatie" uiteen.

De NOS publiceerde op 10 februari 1978 een nota "Viewdata", bevattende haar eerste visies en standpunten ter zake.

2. TELETEKST EN VIEWDATA

2.1 TELETEKST

Onder verwijzing naar de NOS-nota "Teletekst", behandeld in het NOS-bestuur d.d. 11 februari 1977, wordt hieronder kort weergegeven wat onder Teletekst dient te worden verstaan. Teletekst is een dienstverlening door de Omroep, waarvan de essentie is, dat geschreven informatie wordt gecodeerd in een

vorm, waarin zij kan worden toegevoegd aan het normale televisiesignaal. Dat geheel ("normaal" signaal en teletekstsignaal) wordt via het tv-net uitgezonden.

De bezitters van normale tv-toestellen krijgen het gewone tv-programma op hun scherm, de bezitters van een daartoe aan het tv-toestel toegevoegde decoder ontvangen daarbij ook het teletekst-programma.

Dit teletekst-programma bestaat uit een groot aantal "pagina's" geschreven informatie, waarbij gebruik gemaakt kan worden van grafische symbolen zoals letters, cijfers, leestekens, lijnen en andere eenvoudige grafische voorstellingen.

De kijker kan door middel van een eenvoudige kieseenheid kiezen welke van een groot aantal aangeboden pagina's hij op zijn scherm wil laten verschijnen. Ten aanzien van het karakter van teletekst kan het volgende worden opgemerkt.

Als Omroep volgens haar kenmerken gedefinieerd wordt als: "het aanbieden van boodschappen langs elektronische weg (ether, kabel) aan een algemeen publiek", ligt het voor de hand om teletekst als een vorm van Omroep te betitelen. Met betrekking tot het door de NOS naar voren gebrachte standpunt, dat teletekst "omroep" is, bestaat op dit moment dan ook weinig verschil van mening meer.

2.2 VIEWDATA 1)

Viewdata is de naam voor een nieuw informatiesysteem met tweerichtingsverkeer. Het systeem geeft via een telefoonlijn en een aangepast televisietoestel toegang tot informatie, die in een computer opgeslagen of via een computer te verkrijgen is. De verschijningsvorm van de informatie op het tv-scherm (de pagina's) komt overeen met de verschijningsvorm van de teletekst-informatie: geschreven informatie, per pagina maximaal 24 regels, die elk 40 letters kunnen bevatten, waarbij gebruik gemaakt kan worden van grafische symbolen zoals letters, cijfers, leestekens, lijnen en andere eenvoudige grafische voorstellingen, eventueel ook van een aantal kleuren.

Al sinds jaren maken talrijke organisaties (bedrijven en andere instellingen) gebruik van systemen, waarbij via telefoonlijnen en beeldschermen ("terminals") datatransmissie plaatsvindt en hebben zij zo ook de mogelijkheid om via de zgn. "time-sharing" met anderen van een elders opgestelde computer gebruik te maken.

Het Viewdata-informatiesysteem onderscheidt zich echter van die reeds ingeburgerde toepassingen van de computertechnologie, doordat het ontworpen is voor het huis-, tuin- en keukengebruik, voor het gebruik door de leek, de "gewone burger". Om gebruik te maken van Viewdata is dan ook geen bijzondere kennis, opleiding of zelfs maar "feeling" nodig. Daarbij komt, dat de kosten voor de gebruiker normaliter zeer laag zijn.

De belangrijkste elementen, waaruit het Viewdata-systeem is opgebouwd, zijn:

- de Viewdata-computer, die informatie opslaat en afgeeft;
- de software: het digitaal gecodeerde informatiebestand;
- een telefoonaansluiting;

- een aangepaste tv-ontvanger, voor het selecteren en oproepen en weergeven van de gewenste informatie.

De aanpassing van het tv-toestel bestaat uit een - al dan niet ingebouwde - decoder (als bij teletekst), een zgn. "modem" ²⁾ voor de verbinding tussen de telefoonlijn en het tv-toestel en een kiespaneeltje (als bij teletekst, maar met enkele extra toetsen om instructies aan de computer te geven).

Het is te verwachten, dat er gewerkt zal worden met een net van lokale of regionale Viewdata-computers. Die computers zullen onderling verbonden zijn, waardoor:

1. de kosten van de lijnverbinding voor de aanvrager in het algemeen die van een lokaal gesprek zullen zijn;
2. de mogelijkheid vergroot wordt ook lokale informatie aan te bieden; en
3. de capaciteit van de computers gecoördineerd aangewend kan worden: wat de ene computer niet "weet", wordt via een andere geleverd (zonder dat de abonnee van die doorkoppeling iets merkt overigens).

Het kenmerkende van de dienstverlening, die via het aldus opgebouwde systeem kan worden gerealiseerd, is dat iedere aangeslotene op zeer eenvoudige wijze en tegen zeer lage kosten informatie kan opsporen in en verkrijgen uit een centraal informatiebestand en daarbij ook zelf informatie kan genereren door gebruik te maken van de mogelijkheid van tweerichtingsverkeer met of via computer.

Wie via Viewdata in het systeem opgenomen informatie wil ontvangen, belt het Viewdata-centrum op met behulp van de gewone telefoon, die, zoals hiervoor is aangegeven, verbonden is met het televisietoestel. Als die verbinding met het Viewdata-centrum (met de computer) er is, kan het proces van de selectie van de informatie beginnen.

Door met behulp van het kiespaneel en aan de hand van instructies, die op het scherm gegeven worden, telkens uit een aantal op het scherm aangegeven mogelijkheden de gewenste te kiezen, etappegewijs, "trechtert" men naar de gevraagde informatie toe.

De mogelijkheid van tweerichtingsverkeer die de telefoonverbinding inhoudt, brengt ook met zich mee, dat Viewdata de mogelijkheid heeft van een interactieve (= tweerichtingen) dienstverlening, zoals het maken van berekeningen volgens bepaalde in het computerprogramma opgenomen formules (hypothek, belasting), geprogrammeerde instructies, het doorzenden van berichten, het fungeren als telexnet met de mogelijkheid een bericht naar meerdere ontvangers tegelijk te zenden of een bericht via de computer op een vast te stellen later tijdstip te zenden.

In dit verband dient ook genoemd te worden de mogelijkheid via het Viewdata-systeem toegang te krijgen tot allerlei gespecialiseerde databanken.

2.3 TELETEKST EN VIEWDATA: VERSCHILLEN EN OVEREENKOMSTEN

Viewdata en Teletekst zijn ontwikkelingen, media zo men wil, die de laatste tijd nogal de aandacht vragen. Daarbij blijkt echter, dat er ten aanzien van deze

media nogal wat misverstanden bestaan, bij velen met name voorkomend uit een onvoldoende onderscheiden van de specifieke kenmerken en daarmee de specifieke mogelijkheden van beide.

Toch hebben beide zeer verschillende kenmerken voor wat betreft hun technisch concept en die verschillen zullen ongetwijfeld hun weerslag vinden in de ontwikkeling wat betreft dienstverlening, die Viewdata en Teletekst zullen doormaken.

Zowel bij Viewdata als bij Teletekst wordt de informatie in gedigitaliseerde vorm, dat wil zeggen omgezet in computertaal, verzonden, wordt die informatie bij de ontvanger gedecodeerd en met behulp van een geheugen op het scherm gebracht.

Bij beide is een aangepast televisietoestel (c.q. een tv-toestel met extra apparaatuur) nodig. De verschillen hangen echter met name nauw samen met het gebruikte transportmiddel. Bij Teletekst is dat de ether, bij Viewdata de telefoonlijn. Bij Teletekst is er als gevolg daarvan dan ook sprake van éénrichtingsverkeer, waarbij de ontvanger geen mogelijkheid heeft boodschappen te zenden, hoe eenvoudig ook, naar de zender. Als gevolg daarvan kan hij de gewenste informatie dan ook pas in zijn ontvangstoestel uit het totale aanbod selecteren. Alle Teletekst-informatie wordt daartoe dan ook uitgezonden (dat wil zeggen naar een ieder uitgezonden).

Bij Viewdata wordt echter informatie slechts op aanvraag uitgezonden. Er is sprake van een individuele vraag, die individueel beantwoord wordt.

Doordat er bij Viewdata sprake is van een directe, individuele verbinding tussen ontvanger en zender, dat wil zeggen tussen consument en de computer, kan er op eenvoudige wijze een registratie van de dienstverlening en derhalve een doorberekening van kosten aan de individuele afnemer plaatsvinden. Bij Teletekst is een dergelijke verbinding er niet en is een dergelijke registratie en doorberekening derhalve niet mogelijk.

Het is dus duidelijk, dat de dienstverlening via Viewdata anders van karakter zal zijn dan de dienstverlening via Teletekst. Op grond van de hiervoor gegeven overwegingen en verwachtingen ligt het daarbij voor de hand, dat beide systemen vooral aanvullend ten opzichte van elkaar zullen zijn.

In de nota "Viewdata", 10 februari 1978 door het NOS-bestuur vastgesteld, wordt ingegaan op de vraag, welke plaats het fenomeen Viewdata zou dienen te hebben of krijgen binnen het spectrum van de media in ons land.

Op twee aspecten wordt in dit verband gewezen:

enerzijds is er het gegeven van de wettelijke regelingen en definities, welke (tot op heden) in ons land en ook daarbuiten worden gehanteerd;

anderzijds zijn er de gebruiksmogelijkheden en kan men via die weg tot een plaatsbepaling komen.

3. STANDPUNTEN NOS EN NDP

Kortheidshalve verwijzend naar de onder punt 1. gememoreerde uitspraken ter zake van de minister van CRM en de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat kunnen de standpunten van NOS en NDP in het kort als volgt worden geformuleerd.

3.1 NOS

De NOS stelt, dat de diverse mogelijkheden van Viewdata een beeld oproepen, dat in een aantal opzichten duidelijk verschilt van dat van het huidige takenpakket van ieder ander medium, inclusief de huidige omroepzendgemachtigden. De NOS stelt daarbij dat Viewdata, in wat genoemd wordt zijn kernfunctie (het verschaffen van publieksinformatie), volgens internationaal gebruikte omschrijvingen van Omroep, "Omroep" is: het aanbieden van informatie aan het algemene publiek langs elektronische weg.

Veel andere gebruiksmogelijkheden echter wijken sterk af van datgene dat momenteel onder omroep gerekend wordt.

Hoewel Viewdata voor één van haar functies onder het begrip omroep valt, kan van dit systeem (anders dan van Teletekst) toch niet zonder meer gesteld worden, dat het met zijn totale dienstenpakket in feite een normale omroepetaak betreft.

De NOS wijst er daarbij op dat Viewdata, ook in zijn "kernfunctie", weliswaar op een tweetal punten kan afwijken van de omroep-dienstverlening zoals die in ons land tot dusverre vervuld wordt door de omroepzendgemachtigden, maar dat deze beide punten ("programmaverlevering op aanvraag" en "individuele prijstoe-rekening") als elementen in het omroep-dienstverleningspakket voor de omroep zoals bekend geen nieuwe gedachten zijn: met name bij de oordeelsvorming over keuzetelevisie, kiestelevisie of pay-tv speelden beide elementen een duidelijke rol (zie o.a. het door het NOS-bestuur overgenomen "Rapport Kabelcommissie" - november 1975, paragraaf 5.3).

Derhalve wordt dan ook in het rapport "Viewdata" o.m. geconcludeerd, dat voordat de omroep richtinggevende keuzen met betrekking tot Viewdata kan doen, dat wil zeggen tot beleidsvorming op concrete punten kan komen, nadere inzichten ter zake nodig zijn.

3.2 NDP

De NDP heeft voortdurend als haar standpunt verkondigd, dat het voor de overheid in beginsel irrelevant moet zijn, door middel van welke technieken massacommunicatiemediën hun informatieve taak vervullen. Vanzelfsprekend echter dient het besluit van de parlementaire meerderheid, krachtens welke de exploitatie van omroep door de persondernemingen als zodanig is uitgesloten, als een gegeven te worden aanvaard.

Dat de overheid ook het overbrengen van radio- en televisie-programma's via de kabel als omroep beschouwt, is thans eveneens een gegeven.

Anderzijds heeft de NDP erop aangedrongen, dat er een duidelijk onderscheid gemaakt zou worden tussen enerzijds telecommunicatie door middel van radio- en televisieprogramma's en anderzijds grafische telecommunicatie.

In de beperkte zin van Telekrant zou dit laatste dan als dagbladzaak moeten worden beschouwd.

De NDP realiseerde zich, dat dit onderscheid tamelijk kunstmatig is, zeker vanuit haar eigen visie dat de technische wijze van informatie-overdracht in beginsel irrelevant zou behoren te zijn, maar nu het onderscheid tussen ener-

zijds Omroep en anderzijds Pers door de overheid eenmaal zo strikt wordt gemaakt, zal over het grensgebied een duidelijke uitspraak moeten worden gedaan en wel zodanig, dat het de Pers niet, doordat zij wordt uitgesloten van nieuwe technieken, in de toekomst onmogelijk wordt gemaakt, haar informatieve taak naar behoren te blijven vervullen.

Het is overigens geenszins de bedoeling van de NDP, op haar beurt te trachten de omroeporganisaties in de uitoefening van hun informatieve functie te belemmeren door een pleidooi, hen zonder meer van grafische telecommunicatie uit te sluiten.

Het gaat de dagbladen echter in het bijzonder om de mogelijkheid de grafische telecommunicatie, voor zover deze een substituuat kan worden geacht van het traditionele dagblad, aan te wenden. Met name het Viewdata-systeem kan op grond van de volgende criteria voor een belangrijk deel als vervanger van het dagblad worden beschouwd:

- anders dan bij de huidige omroepprogramma's, welke ongedifferentieerd worden verspreid en zich richten op de grote massa, richt de grafische telecommunicatie via Viewdata zich tot de individuele afnemer, die zelf het gebodene oproept;
- bij toepassing van het Viewdata-systeem kan van de "abonnee" speciale betaling voor het gebodene worden gevraagd, met andere woorden de selectie vindt direct plaats via het mechanisme van vraag en aanbod.

In de hiervoor genoemde criteria zou dan ook naar het oordeel van de NDP het onderscheid tussen Omroep en Pers moeten worden gezocht en niet op nogal willekeurige wijze in de methode van informatie-overdracht.

4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

4.1 CONCLUSIES

a Beeldoverdracht langs elektronische weg, en wel op zodanige manier dat een ieder deze kan ontvangen, is kernelement van Omroep.

Informatie-overdracht door middel van het geschreven woord en een ruime keuzemogelijkheid voor de consument met betrekking tot het tijdstip van het tot zich nemen van de aangeboden informatie, zijn elementen die met name kenmerkend zijn voor de Pers.

De NOS stelt dat Teletekst "omroep" is, zowel juridisch als wat betreft het karakter van de dienstverlening.

De NOS acht het karakter van de Viewdata-dienstverlening minder duidelijk. De NOS stelt dat, waar "omroep" in de internationaal gebruikelijke aanduidingen omschreven wordt als "het aanbieden van boodschappen aan het algemene publiek langs elektronische weg", van Viewdata in ten minste één van zijn functies - die van het verschaffen van publieksinformatie - gezegd kan worden, dat het mede elementen van omroep omvat.

De NOS wijst er daarbij op dat, zelfs al wijkt de Viewdata-dienstverlening ook in die functie op punten als "programmalevering op aanvraag" en "individuele prijstoerekening" af van de omroepdienstverlening zoals die in ons land tot dusverre vervuld wordt door de omroepzendgemachtigden, er dan toch ook

sprake kan zijn van "omroep", althans volgens de bovenaangegeven definitie. De NDP aanvaardt als een gegeven, dat Teletekst vanwege het gebruik van de ether wettelijk voor de pers niet toegankelijk is, maar stelt daarnaast ten aanzien van het geheel van de onderhavige ontwikkelingen, dat in de Nederlandse wetgeving het begrip "omroep" onvoldoende is omljnd.

De NDP wijst er in dat verband op, dat weliswaar de (nieuwe) Omroepwet bepaalt, dat het uitzenden via de ether of het overbrengen via kabels van omroepprogramma's aan zendgemachtigden is voorbehouden, maar dat de wet geen omschrijving geeft van wat omroepprogramma's zijn.

NDP en NOS verschillen van mening over de vraag, of het onderscheid tussen Omroep en Pers moet worden gezocht in de methode van informatie-overdracht.

b De nieuwe technische ontwikkelingen hebben grenzen doen vervagen tussen Omroep en Pers. Teletekst en Viewdata zijn voorbeelden van ontwikkelingen in een grensgebied. Gezien o.a. de grotere mogelijkheden van het systeem met betrekking tot de hoeveelheid aan te bieden informatie en met betrekking tot een individuele prijstoerekening voor opgevraagde informatie, hebben de dagbladen in beginsel meer belangstelling voor Viewdata dan voor Teletekst.

c NDP en NOS zijn van oordeel, dat Teletekst en Viewdata in onderlinge samenhang wettelijk geregeld moeten worden. Daarbij zou er met inachtneming van de belangen van Pers en Omroep, een grensafbakening moeten worden gegeven tussen omroep en vormen van telecommunicatie, die in beginsel wat betreft de vrijheid vergeleken dienen te worden met het gebruik van de telefoon en de postdienst.

Bij de afbakening moeten, aansluitend bij hetgeen reeds in de eerste alinea van punt 4.1. a is opgebracht, o.m. de volgende elementen een rol spelen:

- de aard van de boodschappen;
- de methode van aanbiedingen aan de consument c.q. de methode volgens welke het publiek de boodschappen ter beschikking krijgt;
- de financiering c.q. de wijze van betaling voor de dienstverlening.

d Indien een informatiedienst als Viewdata in het leven wordt geroepen, zal er behoefte zijn aan een ordening en catalogisering van de informatie, die in het systeem wordt opgenomen. Aangezien de PTT - een overheidsbedrijf - zich vanuit haar opdracht zal willen en moeten beperken tot de technische aspecten van de dienst, zal voor de ordening, en met name voor het catalogiseren van de informatie, een ander orgaan, bij voorbeeld een onafhankelijk college vanuit de informatievoerschafters, verantwoordelijk moeten zijn.

4.2 AANBEVELINGEN AAN DE MINISTER VAN CRM

NOS en NDP stellen u voor:

- enerzijds aan te sluiten op het voorstel van de Omroepraad d.d. 28 januari 1978 om het geheel van de nieuwe mogelijkheden binnen de telecommunicatie te doen inventariseren en bestuderen door een breed samengestelde

- werkgroep (Omroep, Pers, PTT, elektronische industrie en andere belanghebbenden), zulks mede opdat de taak van Teletekst en Viewdata binnen een grotere context wordt geplaatst, en in dit kader het advies, dat de regering aan de WRR wil vragen, toe te spitsen op het vraagstuk van de technologische ontwikkelingen op het gebied van de telecommunicatie.
- anderzijds nu reeds experimenten met concrete toepassingsmogelijkheden van Teletekst en Viewdata mogelijk te maken, opdat spoedig interimregelingen kunnen worden getroffen voor het meer beperkte gebied dat in deze nota aan de orde is gesteld.

Amsterdam, 31 augustus 1978

Noten:

1. Elders genoemd: *Bildschirm text*, *Tic-tac*.
2. *Modem* = *modulator/demodulator*

KRONIEK

9E WERELDKONGRES VAN DE SOCIOLOGIE, UPPSALA, 14-19 AUGUSTUS 1978

KEES VAN DER HAAK

Over het nut van wereldkongressen met vierduizend deelnemers zullen we het maar niet hebben. Maar dat van de sociologie de belangrijkste ideeën over massakommunikatie te verwachten zijn, zal ook een doorgewinterde communicatiewetenschapper moeten toegeven. Massakommunikatie is (bijna) per definitie een grootscheeps sociaal gebeuren; de ontwikkelingen die zich daarin voordoen en de problemen die erdoor worden opgeroepen hebben rechtstreeks te maken met inrichting en cultuur van hele samenlevingen.

Dus toch maar eens kijken in Uppsala, wat de sociologie daar anno 1978 over te berde brengt. Feestredenaar Etzioni konstateerde in de eerste plenaire zitting dat er aanzienlijk méér kennis over het functioneren van de maatschappij beschikbaar is dan er in feite gebruikt wordt om de verdere ontwikkeling van de wereld in goede banen te leiden. We leren te weinig van gemaakte fouten. In dit licht beschouwd zijn tv-programma's als *Roots* en *Holocaust* prima leermiddelen voor beginners; heruizending van De Jong's *Bezetting* voor gevorderden.

Hoe werkt dat kollektieve bewustzijn, het geweten der natie, de openbare mening? Tegenover het empirische publieke opinieonderzoek heeft de marxistische sociologie de begrippen "ideologie" en "vals bewustzijn" geplaast. De Zweed Ronald Eyerma probeerde, in een interessant paper, deze laatste begrippen een meer empirische inhoud te geven. Zijn landgenoot Hans Zetterberg presenteerde een uitstekend voorbeeld van het traditionele opinie-onderzoek: een analyse van de zweedse verkiezingen van 1976.

Elisabeth Noelle-Neumann meende uit soortgelijk onderzoek tot zegenrijke wer-

kingen van de televisie te mogen konkluderen: de interesse voor politiek is er merkbaar door gegroeid en bovendien vinden de mensen na aanschaf van zo'n apparaat hun vrije tijd leuker. Enige zorgen leek deze huissociologe van de CDU zich te maken over de ontdekking dat journalisten gemiddeld progressiever zijn dan de gewone burgers en dat hun opinies via inhoudsanalyse terug te vinden zijn in de media.

Waarmee we belanden in de discussie over de rol van de media. Wie of wat geeft de massakommunikatoren het recht . . .? Een behoorlijke (elite-)theorie die hierop een antwoord zou kunnen geven, bleek ook in Uppsala niet voorhanden. Over de positie en de invloedsuitoefening van de media werd onder de strakke leiding van Elihu Katz een dag lang tamelijk ordelijk gediscussieerd aan de hand van een 25-tal papers. (o.a. van Rosengren, Golding, Chaney, Hirsch, Lewis). Teveel om op te noemen. Een samenvatting van deze 400 pagina's papers is gemaakt door Tamás Szecskö. Aparte vermelding verdient nog wel de verbinding die gelegd werd met de kultuursociologie. Dat kwam tot uiting in gemeenschappelijke zittingen van de communicatie- en de kultuursociologen over cultuur en tegenkultuur, met o.a. een prachtige discussie tussen Davidov (USSR) en Starr (USA) over de opkomst van de tegenkultuur in Amerika. Ook onderwerpen als politieke graffiti en de nostalgie-trend kwamen zo aan bod. Geheel in overeenstemming met de terugkeer naar een meer sociologische behandeling van het verschijnsel massakommunikatie is de in Uppsala formeel geregelde samensmelting van het *Research Committee on Mass Communications* met twee andere committees

tot het *Research Committee on Communication, Knowledge and Culture*. Kurt Lang (USA) werd gekozen tot afgevaardigde van deze club in het overkoepelende *Research Committee van de International Sociological Association*, die de wereldkongressen organiseert, met France Vreg (Joegoslavië) als plaatsvervanger.

Uit de honderden Uppsala-papers die in een speciale aflevering van *Sociological Abstracts* zijn samengevat, maak ik voorts nog op, dat:

- de sociologie van de massakommunikatie weinig positiefs te verwachten heeft van de wel erg positivistisch ingestelde taalsociologie, tenminste van de variant die zich bezighoudt met het kwantificerend analyseren van het taalgebruik in de media. Je schiet toch weinig op met de onthulling dat intieme konversaties vaker voorkomen in soap opera's dan in dokumentaires, of met de uitkomst dat zwarten in tv-series niet de spraakeigenaardigheden vertonen die ze in het dagelijks leven wél hebben.
- de opkomst (of terugkomst?) van de biografische methode in de sociologie een gunstige omstandigheid is voor popularisatie van sociologische kennis via de massamedia. Studies over de geschiedenis van de bakkerij in

Frankrijk, over de trek van het platteland naar de grote stad Parijs of over de "drooglegging" in de Verenigde Staten, allemaal gebaseerd op interviews met zorgvuldig gekozen ooggetuigen, moeten zonder veel moeite om te zetten zijn in reportages voor krant, radio of tv. De nederlandse televisie heeft trouwens op zo'n manier de vroege vakbeweging in beeld gebracht. De film *Union Maids*, in dezelfde stijl gemaakt, werd in Uppsala vertoond door Leonard Henny, die een week lang demonstreerde, hoe je sociologische kennis in sociale aktie kunt omzetten en andersom.

En zo zijn we toch weer terug bij het door Etzioni aangestipte probleem: hoe breng je kennis omtrent de maatschappij in praktijk? Aan een wetenschappelijk uitgekende methodologie ontbreekt het ook hier niet: George Beal presenteerde een paper over: "The role of communication in knowledge production, dissemination and utilization". Misschien is er toch iets mis met de relevantie van de vergaarde kennis voor de praktijk. Het wereldkongres in Uppsala wekte in ieder geval niet de indruk dat de agenda voor het sociaal-wetenschappelijk onderzoek wordt bepaald door de wereldproblemen.

MASS MEDIA AND NATIONAL CULTURES XI CONGRES IAMCR, WARSCHAU 4 - 9 SEPTEMBER 1978

JAN WIETEN

De *International Association for Mass Communication Research* (IAMCR) heeft zich in de laatste jaren ontwikkeld tot een aktieve organisatie van massacommunicatie-wetenschappers uit de hele wereld. Het in Warschau gehouden elfde congres telde ongeveer 400 deelnemers, honderd méér dan twee jaar tevoren in Leicester; de meesten afkomstig uit Noord-Amerika, Oost en West-Europa, met hier en daar een vleugje Derde Wereld.

In de IAMCR wordt waarschijnlijk meer dan in andere internationale wetenschappelijke organisaties rekening gehouden met de politieke verhoudingen in de wereld. Dat blijkt niet slechts uit de samenstelling van de bestuursorganen, maar bijvoorbeeld ook uit de herkomst van de inleiders tijdens recente congressen. Hoe had zo'n wonderbaarlijk evenwicht tussen sprekers uit Oost, West en Derde Wereld, als ook nu weer in Warschau, ooit kunnen worden bereikt, in-

dien de organisatoren naast overwegingen van strikt wetenschappelijke aard niet tevens een gezond gevoel voor de politieke realiteit aan de dag hadden gelegd?

Een klein voorbeeld. De vierde zitting van het congres, gewijd aan *Cross-cultural and international communication*, werd voorgezeten door Frans Kempers (Nederland) en Alice Bunzlova (Tsjecho-Slowakije). De inleidingen werden verzorgd door Chanchal Sarkar (India), Milos Marko (Tsjecho-Slowakije) en Paul Hartmann (Engeland). De officiële discussiebijdragen kwamen van Olga Linne (Denemarken) en Michal Szulcowski (Polen).

Dergelijke kunstgrepen zouden nauwelijks opvallen en zeker niet storend zijn, indien overal ter wereld aan de lopende band verhelderende en inspirerende studies op elk terrein van de massacommunicatie worden geproduceerd. Helaas is dat stadium nog niet bereikt. Een sterk wisselend niveau van de inleidingen was hiervan (ook) in Warschau het gevolg. Daarbij komt dat zowel in de papers als in de discussiebijdragen en de plenaire discussie - zoals Van der Meiden het, was gechargeerd, uitdrukte - "every participant voiced his own ideology which produced inadequate benefits". In ieder geval wordt er bij sommige reeds aanwezige neigingen hiertoe reeds aanwezige neiging hiertoe versterkt door het officiële en naar buiten

gekeerde karakter van de zittingen.

Naast dit officiële programma vinden echter bijeenkomsten plaats van studiegenootschappen, op initiatief van individuele leden of groepen binnen de IAMCR geformeerd rond thema's die de speciale belangstelling van die leden hebben. Ook nu bleek dit het meest vruchtbare en aantrekkelijke deel van het congres te zijn.

Tijdens de General Assembly, waarmee het congres werd besloten, bleek vrij algemeen de behoefte te worden gevoeld aan een verdere uitbreiding van de mogelijkheden voor deze informele werkgroepen en een zekere inperking van de tijd die moet worden besteed aan het instandhouden van de officiële façade. Tot een fundamentele discussie over de toekomst van de organisatie - het laatste punt op de agenda - kwam het overigens niet meer; een wellicht pijnlijke confrontatie over een kritische 'position-paper' van Kempers terzake kon worden afgewend met een verwijzing naar het gevorderde uur!

Voordien was echter nog besloten om in 1980 in Caracas en in 1982 te Parijs bijeen te komen. Het thema van de conferentie in Caracas zal zijn: *A new structure of international communication - the role of research*. Over de al of niet vragende wijze waarop deze titel dient te worden uitgesproken bleef evenwel onzekerheid bestaan.

DE SOM BEGRIJPELIJKHEIDSCOMMISSIE 1975-1978

HAROLD DE BOCK EN TOON RENNEN

De Stichting Onderzoek Massacommunicatie (SOM) werd in 1972 opgericht als ontmoetings- en samenwerkingsinstituut voor een groot aantal organisaties, instellingen en bedrijven die zich in Nederland op zeer verschillende wijzen bezighouden met commercieel en niet-commercieel massacommunicatieonderzoek.

Het bestuur van de SOM opperde in 1974 het voorstel om stelselmatig aandacht te besteden aan het leesbaarheidsonderzoek, of meer in het algemeen het begrijpelijkheidsonderzoek. Het gaat hierbij om het identificeren van variabelen die het begrijpen van een bepaalde (geschreven, gesproken, geprojecteerde) tekst vergemakkelijken. Na-

dat van diverse kanten belangstelling was getoond werd op 19 juni 1975 de zgn. Begrijpelijkheidscommissie opgericht, onder leiding van prof. dr. ir. A. W. van den Ban.

Deze notitie heeft tot doel enig inzicht te geven in de activiteiten die de commissie heeft ontplooid in haar 3-jarig bestaan. Aan de orde komen taak en werkwijze van de commissie alsmede een summierere duiding van de aktuele problematiek waarop zij zich richt. Zij die geïnteresseerd zijn in de historie en huidige stand van zaken in het begrijpelijkheidsonderzoek worden verwezen naar een recente overzichtspublikatie door dr. Paul van Hauwermeiren in MASSACOMMUNICATIE (5e jaargang, nr. 5, 1977, pp. 161-181).

TAAK

De Begrijpelijkheidscommissie kreeg van de SOM een vierledige taak mee:

1. het uitbouwen van de theoretische en methodologische kaders van het begrijpelijkheidsonderzoek;
2. het formuleren van concrete onderzoeksvoorstellen;
3. het evalueren van door het Bestuur of door derden voorgelegde onderzoeksvoorstellen;
4. het begeleiden van in uitvoering genomen onderzoek.

De werkzaamheden van de commissie hebben betrekking gehad op al deze vier haar toebedachte taakgebieden. Daarnaast heeft ze zich ontwikkeld tot een forum waarbinnen de leden de gelegenheid hebben van gedachten te wisselen, ieder vanuit de eigen discipline en achtergrond, over een door een van hen aan de orde gesteld aspekt van het begrijpelijkheidsonderzoek.

LIDMAATSCHAP

Het lidmaatschap van de Begrijpelijkheidscommissie is in beginsel persoonlijk, zij het voor de meesten in de praktijk verbonden aan de werkkring van de le-

den. Als criterium voor lidmaatschap geldt persoonlijke interesse in het begrijpelijkheidsonderzoek en bereidheid regelmatig aan de commissie-activiteiten deel te nemen. De commissie vergadert 5 à 6 maal per jaar en is sinds haar oprichting tot 1 september 1978 18 maal bijeen geweest. Ze beschikt niet over eigen financiële of administratieve ondersteuning. Vergaderingen vinden bij toerbeurt bij een van de leden plaats en worden door de leden zelf voorbereid en verslagen.

Bij haar oprichting telde de commissie 9 leden; na enkele mutaties zijn dit er momenteel 10. De leden hebben een zeer uiteenlopende wetenschappelijke achtergrond: neerlandistiek, taalkunde, psychologie, sociologie en communicatiewetenschap; ze zijn werkzaam bij instellingen van hoger onderwijs, media en overheid; en komen uit Nederland en België. Na de stimulerende leiding van achtereenvolgens prof. van den Ban en drs. Leo Prick, staat de Begrijpelijkheidscommissie nu onder voorzitterschap van drs. Toon Rennen en is te bereiken via haar secretaris Dr. Harold de Bock (NOS, afdeling Kijk- en Luisteronderzoek, Postbus 10, Hilversum).

WERKWIJZE

In haar werkwijze volgt de commissie twee elkaar aanvullende benaderingen, een theoretische en een praktische. Theoretisch houdt ze zich bezig met het identificeren en operationaliseren van veelsoortige uit diverse wetenschappen gegeven variabelen die naar haar mening van betekenis zijn voor het begrijpelijkheidsonderzoek, met het volgen van ontwikkelingen op theoretisch en methodologisch gebied, en het voorzichtig toewerken naar oplossingen voor gesignaleerde problemen. Praktisch besteedt de commissie vooral aandacht aan de toepasbaarheid van de inmiddels voor het Nederlands ontwikkelde formules, aan de rol die deze formules (kunnen) spelen in de mediapraktijk en aan de conclusies omtrent theorie en metho-

dologie die uit de praktische toepassing van de formules voortvloeien.

PROBLEMATIEK

In discussies binnen de Begrijpelijkheidscommissie zijn een groot aantal problemen rond het begrijpelijkheidsonderzoek naar voren gekomen. Een paar van deze problemen zijn het afgelopen jaar verder uitgediept. Waarvan een korte schets.

Het begrijpelijkheidsonderzoek heeft zijn oorsprong in het Angelsaksische "readability"-onderzoek, dat formules ontwikkelde (gebaseerd op eenvoudig te kwantificeren tekstkenmerken) waarmee zou kunnen worden voorspeld of een tekst gemakkelijk dan wel moeilijk te begrijpen zou zijn. De op het Engels geïnspireerde formules werden, soms enigszins gewijzigd, naar het Nederlands overgebracht. Dit leverde grote problemen op omdat deze formules geen rekening houden met de typisch Nederlandse (taal)situatie, zoals een aantal taalkundige eigenschappen van het Nederlands die in het Engels niet voorkomen (bijv. *detang-constructie*: "ik *ben* gisteren toen het koopavond was en omdat mijn televisie toch kapot was naar de stad *gegaan*"). Recentelijk zijn een aantal specifiek voor het Nederlands ontwikkelde formules beschikbaar gekomen die de beperkingen van de uit het Engels naar het Nederlands getransporteerde formules te boven willen komen. Toch zit het begrijpelijkheidsonderzoek in het Nederlands taalgebied nog evenzeer met een aantal probleempunten als soortgelijk onderzoek in andere taalgebieden, inclusief het Angelsaksische. Onderstaand worden een 5-tal van deze algemene problemen gereleveerd.

1. Traditioneel is het begrijpelijkheidsonderzoek gericht geweest op het ontwikkelen van gemakkelijk hanteerbare instrumenten. Dit heeft geleid tot *leesbaarheidsformules waarin slechts enkele en wel eenvoudig te kwantificeren*

taalkenmerken zijn verdisconteerd. Echter: het taalgebruik kent kenmerken die niet gemakkelijk te kwantificeren zijn maar die gevoelsmatig zeker met de begrijpelijkheid van een boodschap verbonden lijken. Voorbeelden zijn het abstractieniveau van een tekst, de logische opbouw en het gebruik van clichés. Over het laatste is in de commissie uitvoerig van gedachten gewisseld, met als slotsom, dat vorm- en inhoudsclichés in het ene geval de begrijpelijkheid van een boodschap kunnen bevorderen door de ontvanger via overbekende woordcombinaties en zinsconstructies door moeilijke materie heen te loodsen, maar dat zij in een ander geval de begrijpelijkheid kunnen belemmeren door hetgeen gezegd wordt te doen verdrinken in inhoudsloze woorden en wendingen (met als resultaat: de ontvanger denkt dat hij de boodschap begrijpt terwijl dit in wezen niet zo is of het ontgaat hem dat er eigenlijk niets wordt gezegd en er dus niets te begrijpen valt).

2. Inherent aan de traditionele benadering is de kunstmatige *atomistische aanpak* van het probleem, waarbij de boodschap min of meer los wordt gemaakt van het totale communicatiegebeuren. Zender, boodschap en ontvanger zouden steeds in elkaars relatie beschouwd moeten worden. Een dergelijke benadering verlangt ook toevoeging van elementen uit socio- en psycholinguïstiek, van de rol van zintuiglijke processen bij lezen en luisteren, van kennis omtrent woordenschat, enz.

Nog veel gecompliceerder wordt het begrijpelijkheidsonderzoek indien aan de klassieke taalkenmerken auditieve of visuele boodschapvariabelen worden toegevoegd zoals benodigd is voor het bestuderen van de begrijpelijkheid van radio, televisie en film. De verzwaring van het onderzoek in deze richting kwam naar voren in een recent NOS-onderzoek naar de begrijpelijkheid van informatieve televisieprogramma's. Deze studie omvatte naast zo'n 120 variabelen

betreffende presentatie, duur, onderwerp, beeld, geluid e.a. ook 10 specifieke tekstvariabelen, die gecorreleerd werden met door de betrokken uitzendingen bewerkstelligde informatieoverdracht, zoals met multiple choice vragen gemeten bij een doorsnee van de Nederlandse bevolking. De commissie heeft een werkzaam aandeel gehad in dit onderzoek zowel in voorbereidings- als uitvoeringsfase, en heeft zich bezig gehouden met secundaire analysemogelijkheden op dit nieuwe terrein van het begripelijkheidsonderzoek. ¹⁾

3. Bij de ontwikkeling van leesbaarheidsformules kan men streven naar *één formule* die zoveel mogelijk geschikt is voor *alle soorten teksten*. Gevreesd wordt dat een dergelijk meetinstrument bedoeld om een zo *wijd terrein* van teksten te meten *noodzakelijkerwijs erg grof* zal zijn. Om die reden is het wellicht verstandig een aantal meer verfijnde instrumenten te ontwikkelen teneinde te kunnen differentiëren naar uiteenlopende publiekssegmenten. Zo'n gedifferentieerde aanpak biedt de mogelijkheid om meer communicatievariabelen in het onderzoek op te nemen, teneinde daarmee tevens het atomistische karakter van het begripelijkheidsonderzoek te doorbreken.

4. Het *valideringsonderzoek is gebrekkig*. Nagegaan moet worden op welke typen teksten de huidige formules toegepast mogen worden en op welke typen ontvangers (met welke kenmerken) ze betrokken mogen worden. Bovendien is het nog de vraag of de gebruikte procedures ter meting van het "begrijpen" aan de ontvangers kant werkelijk aanvaardbaar zijn. Te denken valt hierbij m.n. aan de zgn. Cloze-test waarbij proefpersonen elk zoveelste weggelaten woord uit

een tekst correct moeten trachten in te vullen.

5. *Betrouwbare interpretatieschalen ontbreken vooralsnog*. Een formule kan pas werkelijke voorspellingskracht hebben indien én de validiteit ervan is vastgelegd én een bepaalde uitkomst kan worden gerelateerd aan een bepaalde doelgroep, bijv. personen met een zeker opleidingsniveau. Met name op dit probleemgebied is de Begripelijkheidscommissie momenteel actief. Zij vraagt zich onder meer af hoe het ontwikkelingsniveau en/of taalniveau van volwassenen het beste te meten valt; opleidingsniveau is hierbij een onvoldoende indicatie.

TOEKOMST

Juist gezien de onvolmaaktheid van het huidige begripelijkheidsonderzoek voortvloeiend uit het kwantitatieve en atomistische van de gekozen benadering, meent de commissie dat continuering gewenst is. Vooralsnog blijven aan het begrijpen gerelateerde boodschapvariabelen veel aandacht vragen. Nadere identifikatie van deze leidt misschien niet direkt tot (andere) formules met grotere of bredere voorspellingskracht, maar dan toch tot beter inzicht in communicatieprocessen, en wel in het perspectief van wederzijds begrip tussen zenders en ontvangers. In ieder geval wil de Begripelijkheidscommissie niet alleen een wetenschappelijke discussie voeren maar streeft zij ernaar uiteindelijk een bijdrage te leveren aan de maximalisering van het maatschappelijk nut van begripelijkheidsonderzoek.

1. NOS-Journaal 1975-1976, Deel III: kennisoverdracht, NOS afdeling Kijk- en Luisteronderzoek, Rapport nr. R76-160.

STICHTING ONDERZOEK MASSACOMMUNICATIE

De Stichting Onderzoek Massacommunicatie organiseert op 15 en 16 februari 1979 een tweedaags seminar onder de titel

SOMMATIE 79,

recente ontwikkelingen in het massacommunicatie onderzoek; wensen en grenzen

– TOELICHTING OP HET ONDERWERP –

Tot de belangrijkste studiethema's behoren op het moment - men kan zeggen de laatste vijf jaar en de komende tien jaar - ongetwijfeld: de verhouding tussen de verschillende communicatiemogelijkheden in de verschillende culturen, de toegenomen aandacht voor de ontvanger van massacommunicatie en het oplevend besef dat massacommunicatie wel degelijk gevolgen heeft, al zijn dat misschien niet die, welke men vroeger aannam.

De bedoeling van het seminar is de nieuwste inzichten bijeen te brengen, zowel wat betreft de theoriën die onderzocht zijn of worden, als de resultaten welke diverse onderzoekingen hebben opgeleverd. Anders gezegd: het seminar is bedoeld om een overzicht te geven van "grensverleggend" onderzoek, en om die grenzen welke thans aan verlegging onderhevig zijn, af te tasten en te schilderen.

– PROGRAMMA –

Het programma valt uiteen in een aantal onderdelen, zoals hieronder omschreven. De sprekers die hebben toegezegd, zijn bij elk onderdeel vermeld.

– 1e DAG –

- 1.1. De verschillen in communicatiemogelijkheden in verschillende culturen en de gevolgen van die verschillen bij de ontmoeting van culturen. Met name de gevolgen van de introductie van moderne media, waar die worden gebracht in samenlevingen die met heel andere tekensystemen en communicatiegebruiken werken.
- 1.2. De verhouding tussen de diverse kanalen (media en anderszins) in diverse culturen, waaronder ook de westerse.

Sprekers: – **prof. dr J. Power** (Universiteit van Wellington, Nieuw Zeeland)

– **prof. dr W. B. Lerg** (Universiteit van Münster)

2. De toegenomen aandacht voor de ontvanger. De heropleving van de

"uses and gratifications" theorie; de resultaten van de daarbij ondernomen onderzoekingen; de twijfel aan de juistheid van de uitgangspunten en aan de interpretatie van de resultaten.

Sprekers: – **prof. dr D. McQuail** (Universiteit van Amsterdam)
– **prof. dr J. D. Halloran** (Universiteit van Leicester)

– 2e DAG –

- 3.1. Bereiken de media degenen die ze bedoelen te bereiken; bereiken ze zovelen dat ze ook degenen die ze op het oog hebben bereiken, of bereiken ze zowat iedereen, maar niet de beoogde ontvangers?
Valt er iets te zeggen over de ontvangers van pers en omroep, anders dan hun aantallen en de bekende demografische gegevens, hoe interessant die voor de bedrijfsvoering uit economisch gezichtspunt ook zijn?

Sprekers: – **Drs. B. Stoppelman** (V N U, Haarlem)
– **Drs. P. M. Hendriksen** (N O S, Hilversum)

- 3.2. Wat zijn de gevolgen van massacommunicatieve arbeid? Is de tijd dat Klappers generalisaties konden worden versimpeld tot "de media doen eigenlijk niks" definitief voorbij?
Heeft doelgerichte communicatie - zoals reclame, voorlichting e.d. - wel degelijk gevolgen in de zin die bedoeld was?
Hebben de media in hun "normale" doen gevolgen voor samenleving en individu; met name, wat zijn er voor aantoonbare gevolgen van de grote hoeveelheid televisie die aangeboden én geconsumeerd wordt?

Sprekers: – **Prof. Dr. G. M. van Veldhoven** (Kath. Universiteit, Tilburg)
– **Prof. Dr. G. Gerbner** (Universiteit van Pennsylvania, Philadelphia)

– TAAL –

De inleiders zijn vrij te kiezen tussen nederlands, engels en Duits; de deelnemers zijn voor de discussie ook vrij, mits ze in voorkomende gevallen een vertaling door de voorzitter van de bijeenkomst voor lief nemen.

– ALGEMENE INLICHTINGEN –

– PLAATS EN TIJD –

Het seminar wordt gehouden van donderdag 15 februari 1979 10.00 uur 's morgens tot vrijdag 16 februari 17.00 uur, in het

ontmoetingscentrum "KONINGSHOF" te Veldhoven (bij Eindhoven)

"Koningshof" is per trein en bus via Eindhoven bereikbaar, en - uiteraard - ook per auto.

Voor inschrijving e.d. worden de deelnemers op 15 februari tussen 9.15 en 9.45 uur verwacht. Tijdens het seminar overnachten alle deelnemers op de Koningshof.

De avond van de eerste dag wordt vrijgehouden voor informeel contact tussen de deelnemers. Eén van de bijkomende bedoelingen van het seminar is juist om het contact tussen de verschillende bij onderzoek betrokken groepen in de hand te werken en te bevorderen.

– DOELGROEP –

Het seminar is bedoeld voor onderzoekers (van universiteiten, van media, van onderzoekinstellingen, bedrijven en organisaties) en voor degenen die vanuit onderwijs of beleid met onderzoek te maken hebben.

– PROGRAMMA –

Aan de deelnemers - en op verzoek ook aan andere belangstellenden - wordt t.z.t. een gedetailleerd programma toegezonden, waarin de sprekers, hun onderwerpen en de dagindeling zijn vermeld.

– KOSTEN VAN DEELNAME –

De kosten van deelname aan het seminar bedragen f 440,— per persoon, inclusief consumpties, maaltijden en 1 overnachting.

Voor junior-onderzoekers kan - na overleg - een reductie op de kosten van deelname worden verkregen van f 200. Zij betalen dus voor bovengenoemd arrangement f 240,—.

Voor de betaling van de deelnamekosten wordt een nota en acceptgirokaart toegezonden.

– AANMELDING –

UITERLIJK OP 15 JANUARI 1979!

Aanmelding is mogelijk van af heden. Het aantal deelnemers zal beperkt worden gehouden, teneinde een optimaal contact tussen de deelnemers te bevorderen. Spoedige opgave is dus van belang. De plaatsen worden toegevoerd in volgorde van binnenkomst van de *betaling*. Indien het aantal aanmeldingen het aantal beschikbare plaatsen overtreft, zal een wachtlijst worden opgesteld.

Aanmelding dient te geschieden bij:

NIVEKON, Van Alkemadelaan 700, Den Haag, telefoon 070-264341

– ANNULERING –

Annulering dient uitsluitend schriftelijk of per telex (32626) te geschieden. Bij

annulering vóór 15 januari wordt f 50 in rekening gebracht. Na die datum worden de volledige kosten van deelname berekend.

AANMELDINGS-/BESTELFORMULIER

(Zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk 15 januari 1979 inzenden)

Ondergetekende(naam)

verbonden aan/werkzaam bij

correspondentie-/faktuuradres

– wenst deel te nemen aan SOMMATIE 79, 2-daags seminar, georganiseerd door de Stichting Onderzoek Massacommunicatie, in de "Koningshof" te Veldhoven op 15-16 febr. ¹⁾

– verzoekt toezending van het gedetailleerde programma ¹⁾

¹⁾ s.v.p. doorhalen wat niet van toepassing is

De kosten van deelname zullen na ontvangst van nota en acceptgirokaart worden voldaan.

Datum:

Handtekening;

GEGEVENS OMTRENT DE AUTEURS:

Dr. J. H. J. van den Heuvel publiceerde reeds eerder in dit tijdschrift.

Drs. R. E. M. Asselbergs is beleidsmedewerker sector Algemene Beleidsontwikkeling van de Directie Radio, Televisie en Pers, Ministerie van C.R.M.

Dr. K. van der Haak is werkzaam bij de N.O.S., afdeling Studie en Documentatie.

Drs. J. Wieten is verbonden aan de Vakgroep Massacommunicatie, Amsterdam.

Drs. F. Rennen is werkzaam bij het N.W.I.T., Breda.

Dr. H. de Bock is werkzaam bij de N.O.S., afdeling Kijk- en Luisteronderzoek.